

COMMENTATIONES

ELWIRA KACZYŃSKA

Uniwersytet Łódzki

ORCID: 0000-0002-4545-1927

e-mail: elwira.kaczynska@uni.lodz.pl

LEKARZ HERMIASZ Z KOS W ŚWIETLE ŹRÓDEŁ EPIGRAFICZNYCH

ABSTRACT. Kaczyńska Elwira, *Lekarz Hermiasz z Kos w świetle źródeł epigraficznych* (Hermias of Kos, the physician, in the light of epigraphic sources).

The aim of my article is to discuss six Hellenistic inscriptions which mention Hermias, son of Emmenidas, a distinguished physician from Kos. Two longer honorary inscriptions are connected with Hermias' five-year stay on the island of Crete as a public doctor. The epigraphic sources in question will be carefully reviewed, translated into Polish and commented on the article.

Keywords: Greek epigraphy; honorary inscriptions; ancient medicine; the Hippocratic school; Lyttian war

W niniejszym opracowaniu pragnę przedstawić życie i dokonania lekarza Hermiasza z Kos, syna Emmenidas, na bazie dostępnych źródeł, czyli sześciu inskrypcji odnalezionych na jego rodzinnej wyspie. Żadne źródło literackie nie wspomina tego medyka, zatem nasza współczesna wiedza o nim opiera się wyłącznie na zachowanych tekstach epigraficznych. Dla osiągnięcia założonego celu chciałabym w pierwszej kolejności przedstawić (zarówno w oryginale greckim, jak i w polskim tłumaczeniu) trzy inskrypcje honoryfikacyjne poświęcone *in extenso* Hermiaszowi, wystawione przez miasta Halikarnasos, Gortynę i Knosos. Dodatkowe dane o Hermiaszu i jego najbliższej rodzinie (m.in. o żonie Ajschron, córce Autofonta, o bracie Theodorze) pozyskano z pomniejszych dokumentów epigraficznych, w tym z dwóch inskrypcji wotywnych odnalezionych na terenie sanktuarium Asklepiosa na Kos. Opierając się na tych źródłach zamierzam szczegółowo omówić działalność zawodową i społeczną Hermiasza nie tylko na ojczystej wyspie, ale także na Krecie w trakcie jego zagranicznej, pięcioletniej misji medycznej, którą wykonywał podczas tzw. wojny lytyjskiej (221–219 p.n.e.) i wojny domowej w Gortynie. Z konieczności część niniejszego

opracowania będzie poświęcona wydarzeniom historycznym z końca III stulecia p.n.e., które rozgrywały się na wyspie Minosa. Dane epigraficzne zostaną zatem skonfrontowane z relacją historyka greckiego Polibiusza z Megalopolis, odnoszącą się do przymierza dwóch kreteńskich metropolii Gortyny i Knosos, pragnących narzucić hegemonię innym kreteńskim miastom. Wywołana przez obu tych sojuszników wojna lyttyjska doprowadziła nie tylko do całkowitego zniszczenia starożytnego miasta Lyttos i ekonomiczno-gospodarczej klęski na Krecie, lecz także do wybuchu krwawej rewolty („wojny domowej”) w Gortynie.

WPROWADZENIE

Hermiasz, syn Emmenidasa, należał do szerokiego grona profesjonalnych medyków pochodzących z Kos¹, niewielkiej wyspy położonej na Morzu Egejskim, która zyskała nieśmiertelną sławę za sprawą Hipokratesa (ok. 460 – ok. 375/351 p.n.e.), najznamienitszego lekarza starożytności, obdarzonego zaszczytnym mianem „ojca medycyny”², a także istniejącego od IV w. p.n.e. sanktuarium boga-uzdrowiciela Asklepiosa³. Naszą wiedzę o Hermiaszu opieramy wyłącznie na źródłach epigraficznych. Jego imię widnieje w sześciu hellenistycznych inskrypcjach, datowanych na 2 poł. III w. p.n.e.⁴. Trzy z tych inskrypcji można nazwać *stricte* kojskimi (*IG XII 4, 1, 75; IG XII 4, 2, 432; IG XII 4, 2, 977*), zostały bowiem wykonane na wniosek lokalnej władzy administracyjnej,

¹W sumie znamy ze źródeł literackich i epigraficznych imiona ponad 60 medyków urodzonych na Kos. Z tej egejskiej wysepki (oprócz Hipokratesa) pochodziło wielu wybitnych lekarzy, np. Apollonides (VI/V w. p.n.e.), nadworny medyk króla perskiego Artakserksesa I Długorękiego; Deksippos (IV w. p.n.e.), lekarz Hekatomnosa, satrapy Karii; Praksagoras (IV w. p.n.e.), chirurg i patolog; Kritodemos (IV w. p.n.e.), osobisty lekarz Aleksandra Wielkiego; Filotimos (IV/III w. p.n.e.), chirurg i dietetyk, nazwany przez Galena „doświadczonym lekarzem”; Plejstonikos (III w. p.n.e.), chirurg i patolog, według Galena, „jeden z najsłynniejszych antycznych lekarzy”; archiatros Gajusz Stertiniusz Ksenofont (ok. 10 p.n.e. – 54 n.e.), lekarz rzymskich cesarzy Tyberiusza i Klaudiusza.

²W niniejszej pracy używam spolszczonej wersji imienia *Hipokrates*, rekomendowanej przez polskie słowniki ortograficzne (np. Polański 1999: 234) i powszechnie używanej w literaturze przedmiotu (np. Świderkówna 1982: 238; Turasiewicz 2005: 491–504). W niektórych publikacjach spotyka się także wariant Hippokrates, bliższy greckiemu oryginałowi, zob. Hippokrates, *Wybór pism...*

³Zob. Bosnakis 2014a.

⁴Évelyne Samama (2003: 232, przyp. 23) wśród inskrypcji poświadczających imię kojskiego lekarza wymienia też epigraf zawierający alfabetyczny wykaz uczestników religijnego obrzędu ku czci Apollona i Heraklesa w Halasarnie (*IG XII 4, 1, 104*). W inskrypcji datowanej na ok. 180 r. p.n.e. niejaki Hermiasz wzmiankowany jest jako ojciec adopcyjny Theudora, syna Lykurga i Theodoridy, córki Euthydikosa (w. 125–128: „Θεῦδωρος Λυκούργου | καθ’ ὑθεσίαν δὲ Ἐρμιάα, πατρὸς δὲ Θευδορίδος τᾶς Εὐθυδικού”). Brak dodatkowej (oprócz chronologicznej) przesłanki (w postaci na przykład patronimikonu) każe nam podchodzić do tej hipotezy z dużą dozą ostrożności. Nie bez znaczenia pozostaje też fakt, że imię Hermias było na wyspie Kos dość popularne (pojawia się w sumie 13 razy), zob. Sherwin-White 1978: 443; Fraser, Matthews 1987: 164.

pozostałe, choć pochodzą z miejscowego Asklepiejonu, są kopiami uchwał podjętych przez trzy greckie *poleis*: Halikarnasos (*IG XII 4, 1, 142 = nr 1*)⁵, miasto położone w Karii w Azji Mniejszej, oraz dwa kreteńskie miasta Gortynę i Knossos (*IG XII 4, 1, 248 = nr 2; IG XII 4, 1, 247 = nr 3*)⁶.

Oficjalne miano kojskiego lekarza brzmiało po dorycku Ἑρμιάς Ἐμμενίδᾱ, tj. Hermiasz, syn Emmenidasa⁷. Jak widać, medyk nosił teoforyczne imię urobione od teonimu *Hermes* (gr. Ἑρμῆς) za pomocą sufiksu -ιάς (m.)⁸. Jego nazwisko (tzw. *patronimikon*) utworzone było od imienia ojca Emmenidasa i – podobnie jak w antroponomii attyckiej – miało formę dopełniacza występującego w funkcji posesywnej: dor. Ἐμμενίδᾱ (< *Ἐμμενίδᾱο) od nom. Ἐμμενίδᾱς⁹.

Należy w tym miejscu zaznaczyć, że Hermiasz Emmenida jest najlepiej udokumentowanym epigraficznie lekarzem wyspy Kos. Jakby na przekór tak obfitej atestacji, imię Hermiasza nie pojawia się ani we współczesnych słownikach prosopograficznych prezentujących lekarzy starożytnej Grecji¹⁰, ani w większości podręczników omawiających historię antycznej medycyny¹¹. Vivian Nutton, autor znakomitej monografii pt. *Ancient Medicine*, poświęca Hermiaszowi tylko jedno zdanie, w którym wspomina o wysłaniu kojskiego lekarza na Kretę na prośbę miasta Gortyny: „Hermias [...] was chosen by the Coans and sent to the Cretan town of Gortyn, which had asked them to provide a doctor”¹².

Wszystkie zachowane do naszych czasów inskrypcje dostarczają wielu istotnych informacji na temat życia i działalności Hermiasza. Zawarte w epigrafach wiadomości pozwalają ustalić kilka bezsprzecznych faktów. Pewne jest zatem, że (1) Hermiasz urodził się na Kos (przypuszczalnie w demie Istmos); (2) żył w drugiej połowie III wieku p.n.e.; (3) był z zawodu lekarzem; (4) praktykował na rodzinnej wyspie; (5) pięć lat pracował na Krecie w charakterze lekarza

⁵ W niniejszym opracowaniu przyjęto skrótowe oznaczenie analizowanych inskrypcji.

⁶ Zob. Samama 2000–2001: 309 („the citizens of Cnossos [...] sent a copy [...] to Cos”), Ceccarelli 2013: 319 („both texts were inscribed in Cos”).

⁷ Pełne dane onimiczne kojskiego lekarza poświadczają trzy epigrafy: *IG XII 4, 1, 248, w. 2; IG XII 4, 1, 75, w. 131–132; IG XII 4, 2, 432, w. 16*.

⁸ Zob. Skandalidhis 2002: 333.

⁹ Imię Ἐμμενίδᾱς jest przykładem antroponimu urobionego doryckim formantem słowotwórczym -ιδᾱς (= joń.-att. -ιδης) od werbalnego rdzenia ἔμμεν-, poświadczonego m.in. w greckim czasowniku ἔμμενω ‘pozostawać *gdzieś*, trwać w *czymś*, obstawać *przy czymś*; być wiernym’ i w przymiotniku ἔμμενής ‘obstający *przy czymś*, wytrwały, stały’. Ojciec Hermiasza jest niekiedy utożsamiany z monarchosem (tj. urzędnikiem eponimicznym) Emmenidasem, poświadczonym na kojskich monetach. Zapis EMMEN(ιδᾱς) widnieje na awersie (obok głowy Apollona) brązowej monety, datowanej na 200–88 r. p.n.e., zob. Stefanaki 2012: 160; Bosnakis 2014a: 88.

¹⁰ Spandaghos, Spandaghu, Trawlu 1996; Jeorghakopoulos 1998. Gwoli ścisłości należy dodać, że obie monografie uwzględniają greckich lekarzy znanych nie tylko ze źródeł literackich bądź leksyko-epigraficznych, lecz także z dokumentów epigraficznych (np. Satyros z Kos, Onasilos z Cypru).

¹¹ Katsuris 2017.

¹² Nutton 2013: 156.

publicznego¹³; był (6) synem Emmenidasa, (7) bratem Theudora, (8) mężem Ajschron, córki Autofonta.

Ponieważ w starożytnej Grecji, co najmniej od V w. p.n.e., zawodu lekarza uczono za opłatą¹⁴, należy przypuszczać, że Hermiasz (9) pochodził z majątnej, arystokratycznej rodziny, i z racji wykonywanego zawodu (10) zajmował wysoką pozycję społeczną.

Nie ulega wątpliwości, że Hermiasz (11) uczył się zawodu lekarza w miejscowej szkole medycznej. Po śmierci Hipokratesa, od połowy IV w. p.n.e. na wyspie Kos działała szkoła dogmatyczna, zwana też logiczną, założona przez dwóch jego synów Thessalosa i Drakona oraz Polybosa, męża Fajnarety, córki Hipokratesa¹⁵. Dogmatyści zasadniczo kontynuowali główne założenia szkoły medycznej, która, mimo że sięgała początkami VI w. p.n.e.¹⁶, nazwę swą zawdzięczała Hipokratesowi, najwybitniejszemu jej przedstawicielowi. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że do czasów Hipokratesa wiedza medyczna miała charakter elitarny i była ograniczona do tak zwanych asklepiadów (gr. joń.-att. Ἀσκληπιάδαι, dor. Ἀσκληᾰπιάδαι)¹⁷, czyli członków arystokratycznych rodzin, wywodzących swój ród od samego boga Asklepiosa, w których sztuka medyczna przekazywana była z pokolenia na pokolenie¹⁸. Hermiasz, żyjący w 2 poł. III w. p.n.e., niezależnie od tego, czy pochodził z rodziny o tradycji lekarskiej, czy też nie, mógł za odpowiednią opłatą uczyć się zawodu lekarza, tj. praktykować u boku jakiegoś doświadczonego medyka. Niestety, zachowane świadectwa epigraficzne nie przekazały nam imienia jego nauczyciela¹⁹.

¹³Zob. Kaczyńska 2021: 85–96.

¹⁴Hipokrates był pierwszym lekarzem, poświadczonym w źródłach literackich, który za naukę miał pobierać od swoich uczniów zapłatę, zob. Plato, *Prt.* 311–312b.

¹⁵Pikoulis, Msaouel, Avgerinos, Anagnostopoulou, Tsigris 2008: 2204–2205; Katsuris 2017: 310–312. Najbardziej znanymi reprezentantami szkoły dogmatycznej byli m.in.: Diokles z Karystos, Praksagoras z Kos, Herofilos z Chalkedonu, Erasistratos z Keos, zob. Ackerknecht 2016: 50–53.

¹⁶Pierwsza wzmianka o kojskiej szkole medycznej pochodzi z 584 r. p.n.e., zob. Katsuris 2017: 49, przyp. 101. Nie można wykluczyć, że szkoła ta, zwana później hipokratejską, osiągnęła renome, sławę i tradycyjną nazwę już za życia lekarza Hipokratesa, syna Gnosidikosa (VI/V w. p.n.e.), który był dziadkiem słynnego Hipokratesa z Kos (V/IV w. p.n.e.), „ojca medycyny”, twórcy przysięgi lekarskiej, autora wielu pism medycznych. Wnuk, noszący to samo imię, skutecznie przyćmił dokonania dziadka, także wybitnego lekarza. Księga Suda wyróżnia aż siedmiu kojskich lekarzy noszących imię Hipokrates, przy czym każdy z nich miał pozostawić po sobie dzieła medyczne.

¹⁷Pierwotnie nazwa ta, z pochodzenia patronimiczna, odnosiła się do Podalejriosa (chirurga) i Machaona (internisty), synów Asklepiosa, a dopiero w następnej kolejności do ich potomków. Według mitu (*Il. Parv.* frg. 30; Theop. *FHG* I 296, frg. 111; Paus. III 26, 9–10), Podalejrios po zakończeniu wojny trojańskiej udał się do Karii, gdzie założył miasta Syrnę i Bybassos. Karyjscy potomkowie Podalejriosa mieli dać początek kojskim, a także knidyjskim i rodyjskim asklepiadom.

¹⁸Najsłynniejszym asklepiadą był Hipokrates (według Soranosa z Efezu, dziewiętnasty potomek Asklepiosa ze strony ojca), ostatnim zaś Praksagoras (IV w. p.n.e.), syn lekarza Nikarchosa i wnuk lekarza Praksagorasa, przedstawiciel szkoły dogmatycznej, zob. Sherwin-White 1978: 262.

¹⁹Greckie źródła epigraficzne, jak i literackie, dostarczają wielu przykładów imion lekarzy i ich nauczycieli. Inskrypcja z Halasarny na Kos (*IG* XII 4, 109), datowana na II w. p.n.e., opisuje

Niewykluczone, że Hermiasz, podobnie jak inni kojscy lekarze okresu hellenistycznego (określani doryckim terminem apelatywnym τοὶ ἰατροί), ściśle współpracował z sanktuarium boga Asklepios²⁰. Asklepiejon na Kos, w odróżnieniu od innych miejsc poświęconych Asklepiosowi (np. w Epidauros, Trikce w Tesalii, Pergamonie)²¹, oferowało prócz terapii polegającej na inkubacji (gr. ἐγκοίμησις) fachową pomoc medyczną zawodowych lekarzy²². Koegzystencja religijnego (kultowego) lecznictwa i medycyny naukowej (doświadczalnej), tj. sfery sakralnej i świeckiej, stała się wyróżnikiem i znakiem firmowym kojskiego sanktuarium.

Do tych ogólnych ustaleń i spostrzeżeń, poprzedzających szczegółową analizę inskrypcji związanych z osobą Hermiasza, można jeszcze dodać niezaprzeczalny fakt, że kojscy lekarze w dobie klasycznej i hellenistycznej cieszyli się ogromnym uznaniem, a dowodem ich międzynarodowej sławy były liczne przypadki zatrudniania tychże przez greckie *poleis*, związki miast, władców małych państw (np. satrapów Karii) lub wielkich imperiów (np. królów perskich, cesarzy rzymskich). Do naszych czasów zachowało się wiele inskrypcji dokumentujących zagraniczne misje kojskich lekarzy, np. do Aleksandrii, Aten, Aptery, Delf, Gortyny, Magnezji nad Meandrem, Theangeli (w Karii), na Delos, Kalymnos, Nisyros, Paros²³.

INSKRYPCJE HONORYFIKACYJNE KU CZCI HERMIASZA

Hermiaszowi z Kos wieczną sławę zapewniły trzy inskrypcje honoryfikacyjne, wyryte na marmurowych stelach i ustawione na terenie kojskiego

nawet ścieżkę kariery lekarza Onasandrosa, syna Onesimosa, który rozpoczął studia medyczne u boku Antypatra (syna Dioskuridasa), piastującego w Halasarnie (dzis. Kardhámena) funkcję lekarza publicznego. Onasandros z czasem został asystentem Antypatra i wraz ze swym mistrzem przeniósł się do Kos. Tam też się usamodzielniał i otworzył prywatny gabinet (ιατρείον), zob. Sierra Martín 2015: 19–34.

²⁰ Asklepiejon usytuowane było poza murami miasta Kos, nieco ponad 3 km od agory. Jego ruiny znajdują się dziś ok. 1,5 km na pd.-zach. od wsi Platáni. Obszerny opis archeologicznego miejsca daje Bosnakis (2014a: 20–67).

²¹ W sanktuariach Asklepios zazwyczaj nie było miejsca dla profesjonalnych lekarzy, przedstawicieli medycyny naukowej. W jednej z inskrypcji znalezionych w Epidauros zawarta jest nawet krytyka lekarzy, postrzeganych być może jako konkurentów kapłanów świątynnych, zob. Wojciechowski 2015: 11; 63; 94.

²² Zob. Sherwin-White 1978: 275–278. Zdaniem badaczy, dowodem ścisłej współpracy zawodowych lekarzy z Asklepiejonem było coroczne święto (najpewniej organizowane do roku 242 r. p.n.e.), w czasie którego asklepiadzi w celu uczczenia boga udawali się w uroczystej procesji do świętego gaju Asklepios. Centralnym punktem obrzędu było „przekazanie laski” (gr. „ἀνάληψις τῆς ῥάβδου”), wykonanej z drzewa cyprysowego, kapłanowi boga Asklepios, zob. Bosnakis 2014a: 83; 2014b: 62–63.

²³ Bosnakis 2014a: 115, przyp. 121; 2014b: 70; Kaczyńska 2021: 84. Miasto Kos wysyłało swoich lekarzy nie tylko za granicę, lecz także do różnych demów wyspy Kos, np. do demu Ajgelejczyków (*IG* XII 4, 1, 101), Halasarnejszyków (*IG* XII 4, 1, 108; 109; 113), Antymachidów (*IG* XII 4, 1, 114).

Asklepiejonu na prośbę obywateli miast Halikarnasos (**nr 1**), Gortyny (**nr 2**) i Knosos (**nr 3**). Wszystkie trzy zabytki mają charakter kommemoratywny, były bowiem wyrazem głębokiej wdzięczności mieszkańców trzech greckich *poleis* za pomoc medyczną udzieloną im przez kojskiego lekarza.

Z formalnego punktu widzenia analizowane epigrafy są aktami prawnymi dokumentującymi uchwały (gr. joń.-att. ψηφίσματα, dor. ψᾶφίσματα), ściślej mówiąc, uchwały honoryfikacyjne powzięte kolegialnie przez odpowiednie ciała polityczne (tj. radę i zgromadzenie ludowe) Halikarnasu, Gortyny i Knosos. Warto zaznaczyć, że inskrypcje kreteńskie, stanowiące kopie uchwał Gortyny i Knosos, mają formę listu²⁴. Uchwały honoryfikacyjne przyznają Hermiaszowi, cudzoziemcowi, zaszczyty i przywileje (np. wieniec, prawa obywatelskie), sankcjonując tym samym ogólnonarodową wolę uroczystego i trwałego uczczenia kojskiego lekarza za jego szczególne zasługi na polu istotnego dla każdego z tych państw bezpieczeństwa zdrowotnego. Zgodnie z zawartymi w uchwałach dyspozycjami i za zgodą władz miasta-państwa Kos wystawiono stele kamienne uwieczniające liczne dokonania i cnoty Hermiasza. Przedsięwzięcie, być może współfinansowane przez samego zainteresowanego, miało unaocznić rodakom wagę osiągniętego przez niego sukcesu i stanowiło swoistą reklamę jego lekarskich umiejętności. Należy w tym miejscu odnotować, że inskrypcja miasta Halikarnasos (**nr 1**) prócz uchwały honoryfikacyjnej (w. 1–39) zawiera zgodę rady i zgromadzenia ludowego miasta Kos na wystosowaną do nich prośbę o uczczenie Hermiasza Emmenidy (w. 40–49).

Epigrafy ku czci Hermiasza zostały zredagowane wedle schematu obowiązującego w dekretach honoryfikacyjnych²⁵ i wyrte w lokalnych odmianach języka greckiego. Uchwały miast Gortyny (**nr 2**) i Knosos (**nr 3**) zasadniczo rejestrują dialekt kreteński należący do grupy południowodoryckiej (obejmującej obszar zwany *Doris severior*)²⁶. Dekret honoryfikacyjny miasta Halikarnasos utrwalony został w dialekcie jońskim²⁷, a dodany doń dekret Kojczyków w dialekcie kojskim, stanowiącym jeden z licznych subdialektów doryckich²⁸.

²⁴Inskrypcje zaczynają się od charakterystycznej formuły pozdrowienia χαίρειν. Zob. Kaczyńska 2021: 85; 87, także 84, przyp. 23.

²⁵McLean 2002: 183–184; 215–227; Guarducci 2005: 111–123.

²⁶W obu inskrypcjach kreteńskich, oprócz form czysto dialektalnych, a w przypadku epigrafu gortyńskiego typowych dla gwary środkowokreteńskiej, obserwujemy też wpływy *kojny* doryckiej (gr. κοινά) i *kojne* hellenistycznej (gr. κοινή), zob. Bile 2020: 67–69.

²⁷W doryckim mieście Halikarnasos bardzo szybko językiem urzędowym stał się dialekt joński (Abe 2014–2015: 145–164). Nie można jednak wykluczyć, że dokument został zapisany w *kojne* hellenistycznej. Co ciekawe, w uchwale halikarnasyjskiej, w linii 33, pojawia się dorycka forma [τ]οῖς Ἀσκληπείοις (vs. w. 35: ἐν τῷ Ἀσκληπείῳ), błędnie wykuta przez kojskiego kamieniarza (kopistę), użytkownika dialektu doryckiego.

²⁸Dialekt kojski należał do grupy południowodoryckiej, obejmującej obszar zwany *Doris media*.

DZIAŁALNOŚĆ ZAWODOWA HERMIASZA NA WYSPIE KOS

Zdaniem większości uczonych, należy uznać za pewnik, że Hermiasz Emenida świadczył usługi medyczne na rodzinnej wyspie Kos²⁹. Informacji na ten temat dostarcza inskrypcja zawierająca uchwałę miasta Halikarnasos (nr 1 = IG XII 4, 1, 142³⁰).

Nr 1: Inskrypcja honoryfikacyjna Halikarnasu ku czci Hermiasza

Stela z szarego marmuru, zdobiona u góry kymationem, składa się z dwóch nieprzylegających do siebie fragmentów *a* i *b*³¹. Fragment *a* (wys. 22 cm x szer. 16 cm x grub. 7–8 cm), który stanowi środkową część górnej partii steli, został znaleziony w pobliżu Asklepiejonu. Fragment *b* (wys. 60 cm x szer. 40 x grub. 7–8 cm) znajdował się niegdyś w prywatnej kolekcji lekarza Aleksiosa Thimnakisa (pocz. XX w.), miłośnika starożytności³². Inskrypcja, datowana na ok. 220 r. p.n.e., jest obecnie własnością Zbioru Epigraficznego (ngr. Επιγραφική Συλλογή), mieszczącego się na terenie kojskiego Asklepiejonu.

a. [ἐπὶ μονάρχου] Μακαρέως, Βαδρ[ομίου ---]
[--- ἔδοξεν] τῆι βουλῆι καὶ τ[ῶι δήμωι, γνώ]-
[μη πρυτάνεω]ν· ἐπειδὴ Ἑρμίας [Ἐμμενίδα Κῶι]-
[ος ἱατρὸς διατ]ελεῖ χρεῖας π[αρεχόμενος κατὰ]
[τὴν αὐτοῦ τέχ]νην, τῶν τε πολ[ιτῶν τοὺς]
[παρεπιδημοῦν]τας ἐγ Κῶ καὶ π[εριπεσόντας]
[μεγάλαις ἀρρω]στίας ἐπιμε[λ-
[-----
[----- πεπο]ίηκεν, τοῖς τε -----
----- τῶν πολιτῶν -----
-----ς αὐτοῦ χρε[ι-----]
desunt 5 vv.

b. [----- εὐ]-
[ν]οίας τῆς εἰς τὸν δῆμον», καὶ ἀναγγεῖλαι
[τ]ὸν στέφανον ἐν τῷ θεάτρῳ ὅταν ἡ πόλις
πρῶτον ἀγῆι χορικοὺς ἀγῶνας τῆι δεύτερον
ἡμέραι τῶν κυκλίων, τοὺς δὲ πρυτάνεις ἐφ' ὧν
ἂν ὁ ἀγὼν συντελεῖται ἐπιμεληθῆναι μετὰ
τοῦ ἀγωνοθέτου, ὅπως ἂν ἡ ἀναγγελία γένη-
ται τοῦ στεφάνου ἐν τῷ θεάτρῳ· ἀναγράψαι
δὲ τότε τὸ ψήφισμα τοὺς ἐξεταστὰς τοὺς

²⁹ Zob. np. Sherwin-White 1978: 268; Samama 2003: 234–237 (nr 128).

³⁰ IG XII 4, 1. Zob. także Segre 1993: 92–94 (ED 132 ab); Samama 2003: 234–237 (nr 128).

³¹ Połączenie fragmentów *a* i *b* było zasługą Rudolfa Herzoga.

³² Fragment *b* składał się niegdyś z dwóch niemal przylegających do siebie części. Do dziś zachowała się tylko jego górna partia, uszkodzona w niewielkim stopniu z lewej strony. Dolny kawałek epigrafu, obejmujący pięć wersów, przed zaginięciem został spisany i skomentowany przez Amédée Hauvette-Besnaulta i Marcela Duboisa (1881: 201–240).

ἐπὶ Τιμοθέου εἰς στήλην λιθίνην, ἔγδοσιν
 [π]οιησαμένους μετὰ τοῦ πωλητοῦ ἔμ μηνὶ
 [Ε]λευθεριῶν, καὶ στήσαι ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀπόλ-
 [λ]ωνος· ὕ ἐλέσθαι δὲ καὶ πρεσβευτήν, ὅστις ἀ-
 [φ]ικόμενος εἰς Κῶ τότε τὸ ψήφισμα ἀποδώσει
 [κ]αὶ παρακαλέσει αὐτοὺς ἐπιμέλειαν ποιήσα-
 [σ]θαι ἵνα ἀναγγεληὶ καὶ παρ' αὐτοῖς ὁ στέφανος
 [έ]ν τῷ θεάτρῳ Διονυσίοις τοῖς πρώτοις καὶ
 [τ]οῖς Ἀσκλαπείοις γινομένοις κατὰ πανήγυ-
 [ρι]ν, καὶ ὅπως ἂν τόπον ἀποδείξωσιν τῇ ἀναγρα-
 [φ]ῇ τοῦ ψηφίσματος ἐν τῷ Ἀσκληπείῳ, ἵνα φα-
 [ν]ερὰ πᾶσιν ἦ ἡ τοῦ δήμου εὐχαριστία. ψῆφοι ἐγέ-
 [νο]ντο ἐν τῇ βουλῇ ἑκατόν, αἱ δ' ἐν τῷ δήμῳ τε-
 [τρ]ακισχίλιαι. ὕ ἠρήθη Σαμιάδης Μενεκράτου.
vacat 0,025

[ἔδ]οξεν ταῖ βουλαῖ καὶ τῷ δάμῳ, γνώμα προστα-
 [τᾶ]ν· περὶ ὧν Ἀλικαρνασσεῖς φίλοι καὶ σύμμαχοι
 [ὑ]πάρχοντες τοῦ δάμου ψάφισμα καὶ πρεσβευ-
 [τᾶ]ν ἀποστειλάντες Σαμιάδην Μενεκράτου
 [ἄξ]ιοῦντι δόμεν αὐτοῖς ἀναγόμενους καὶ ἀνα-
 [γρα]φὰν στεφάνῳ ὧ τετιμάκωντι Ἑρμίαν Ἑμμε-
 [νίδ]α, δεδόχθαι ἀποκρίνασθαι αὐτοῖς ὅτι ὁ δᾶ-
 [μος] πρότερον τε πάντα τὰ δυνατὰ καὶ καλῶς
 [ἔχ]οντα πράσσωσιν διετέλει, καὶ νῦν τὰν αὐτὰν
 [αἴ]ρεσιν ἔχων δίδωσι αὐτοῖς τὰν ἀναγ[ό]ρευσι[ν]
 [το]ῦ στεφάνου καὶ τὰν ἀναγραφὰν καθὰ ἄξιοῦν-
 [τι· τ]ὸν δὲ πρεσβευτὰν καλέσαι ἐπὶ ξένια εἰς
 [τὸ] πρυτανεῖον. *vacat*

Tłumaczenie:

[W czasie urzędowania monarchosa³³] Makareusa, w miesiącu Badromios³⁴, rada i [lud Halikarnasyjczyków podjęły uchwałę na wniosek prythanów]: ponieważ Hermiasz, [syn Emmenidas, Kojczyk, jako lekarz] nieustannie [udzielał] pomocy [zgodnie ze swoją sztuką] i troszczył się o tych spośród [naszych] obywateli, [którzy przebywali] na Kos i [zapadli na poważne] choroby [...], [z powodu] życzliwości okazanej ludowi, [rada i lud podjęły decyzję, aby] o przyznaniu zaszczytnego wieńca powiadomić w teatrze, najpierw [w czasie], kiedy miasto będzie organizować agony chóralne, potem w dniu, [w którym odbędą się agony] cykliczne, i żeby prythanowie³⁵, pod kierownictwem których odbywają się zawody, zadbali wraz z sędzią agonów (ἀγωνοθέτης), aby wiadomość o przyznaniu zaszczytnego wieńca została

³³ Rekonstrukcja zaproponowana przez Louisa Roberta. Nie ulega wątpliwości, że w tym miejscu inskrypcji, przy imieniu użytym w genetywie (Μακαρέως), spodziewamy się apelatywnego określenia eponimicznego urzędnika Halikarnasu, odpowiednika ateńskiego archonta. Ponieważ od VIII w. p.n.e. doryckie miasto Halikarnasos razem z Kos, Rodos (z jej trzema miastami Lindos, Kamejros, Jalyisos) i Knidos tworzyło unię zwaną *Heksapolis*, można z dużą dozą prawdopodobieństwa założyć, że podobnie jak na Kos, tak i w Halikarnasie eponimiczny urzędnik nosił nazwę monarchos (μόναρχος).

³⁴ Wydaje się, że miesiąc Badromios (dor. Βᾶδρόμιος) w halikarnasyjskim kalendarzu przypadł podobnie jak w kojskim na przełom lutego / marca, zob. Thomson 1946: 54; Gębura 1996: 31.

³⁵ Prythanowie (πρυτάνεις) byli wybierani w Halikarnasie na roczne kadencje.

podana w teatrze³⁶; [rada i lud postanowiły też,] żeby audytorzy zawodów (ἐξετασταί)³⁷ na czele z Timotheosem zapisali treść tej uchwały na kamiennej steli, zawarliśmy umowę z poleką³⁸ w miesiącu Eleutherion³⁹, i postawili [tę stelę] w sanktuarium Apollona⁴⁰; [rada i lud podjęły też decyzję, by] wybrać wysłannika, który by po przybyciu na Kos przekazał treść tej uchwały i poprosił ich (tj. Kojczyków), aby zadbali, żeby i u nich poinformowano w teatrze o przyznaniu wieńca na najbliższych Dionizjach⁴¹ i podczas Asklepiejów⁴², odbywających się w czasie świątecznego zgromadzenia, i żeby wskazali miejsce w Asklepiejonie na wyrycie tekstu uchwały, aby wdzięczność ludu [Halikarnasu] stała się widoczna dla wszystkich. [Za przyjęciem uchwały] na radzie oddano 100 głosów, na zgromadzeniu ludowym – 4000. [Na wysłannika] został wybrany Samiades, syn Menekratesa. [Odpowiedź Kojczyków] Rada i lud (tj. zgromadzenie ludowe) podjęły uchwałę na wniosek prostatów (προστάται)⁴³, aby w tych sprawach, o które proszą Halikarnasyjczycy, będący przyjaciółmi i sprzymierzeńcami ludu [kojskiego], którzy wysłali kopię uchwały i Samiadesa, syna Menekratesa, jako wysłannika, pozwolili im (tj. Halikarnasyjczykom) na publiczne ogłoszenie i zapisanie [informacji] o zaszczytnym wieńcu, którym uczcili Hermiasza, syna Emmenidasa. Zapadła też decyzja, by im odpowiedzieć, że lud [Kojczyków] już wcześniej zawsze czynił wszystko, co było możliwe i co wypadało, i że także teraz, nie zmieniając swojej postawy, wyraża zgodę na publiczne ogłoszenie informacji o przyznaniu zaszczytnego wieńca i zapisania tam, gdzie sugerują. [Podjęto też decyzję, by] zaprosić wysłannika na ucztę do prytanejonu...⁴⁴.

³⁶Chodzi zapewne o teatr wzniesiony za panowania karyjskiego satrapy Mauzolososa II (377–352 p.n.e.). Według najnowszych szacunków mógł on pomieścić nawet 13 tys. widzów. Ta wspaniała budowla, ulokowana na zboczu wzniesienia Göktepe (dosł. ‘niebiańskie wzgórze’), stanowi dzisiaj jedną z największych atrakcji turystycznych tureckiego miasta Bodrum (ant. Halikarnasos).

³⁷Urzednicy kontrolujący finanse państwowe.

³⁸Terminem *poleta* (gr. *πωλητής*) określa się urzędnika skarbowego zajmującego się m.in. publiczną sprzedażą skonfiskowanego obywatelom mienia, wydzierżawianiem państwowych gruntów i nieruchomości, pobieraniem cła i podatków.

³⁹Miesiąc Eleutherion (Ἐλευθεριών) pojawia się tylko w kalendarzu miasta Halikarnasos, zob. Samuel 1972: 113, 288; Gębura 1996: 44.

⁴⁰Sanktuarium Apollona, datowane na wczesny okres klasyczny, znajdowało się na małym półwyspie zw. Zephyria lub Zephyrion, niedaleko twierdzy Halikarnasu. Na jego terenie przechowywano stele zawierające ważne państwowe dokumenty, zob. Bean, Cook 1955: 93; 97.

⁴¹Zdaniem Susan M. Sherwin-White (1978: 314–317), fraza „Διονυσίους τοῖς πρώτοις”, którą badaczka rozumie dosłownie jako „the first Dionysia”, wskazuje na celebrację w hellenistycznym Kos przynajmniej dwóch świąt ku czci Dionizosa. Należy jednak odnotować, że na inskrypcjach z Kos nie znajdujemy jakiegokolwiek wzmianki o „drugich Dionizjach”. Formuła „Διονυσίους τοῖς πρώτοις” (wzgl. „ἐν τοῖς πρώτοις Διονυσίοις”), najpewniej w znaczeniu „na najbliższych (następnych, kolejnych) Dionizjach”, jest poświadczona czterokrotnie (IG XII 4, 1: 142, 172, 175, 181).

⁴²Asklepieje (dor. Ἀσκληπίεια), zwane także Wielkimi Asklepiejami (dor. Μεγάλα Ἀσκληπίεια), obchodzone na cześć boga Asklepiosa, były najważniejszym świętem miasta Kos. Podczas uroczystości, odbywających się co pięć lat (od 241 r. p.n.e.), organizowane były agony muzyczne, jak i sportowe. Z dwóch inskrypcji IG XII 4, 2, 453–454 znamy imiona zwycięzców z lat 242/241–170/169 p.n.e., zob. Bosnakis 2014a: 72; 81–83.

⁴³Prostatami nazywano najwyższych urzędników Kos, wybieranych w liczbie 5 na półroczne kadencje. Jako przedstawiciele władzy wykonawczej sprawowali obowiązki w zakresie administracji, finansów i religii państwowej, zob. Sherwin-White 1978: 199–205.

⁴⁴Prytanejon jako miejsce posiedzeń prostatów (odpowiedników halikarnasyjskich i rodyjskich prytanów) musiało, podobnie jak inne ważne budowle administracji państwowej, znajdować

Z początkowych linii mocno uszkodzonego fragmentu *a* można wywnioskować, że Hermiasz (w. 3: Ἑρμιάς⁴⁵) udzielił pomocy lekarskiej Halikarnasyjczykom, którzy w czasie swojego pobytu w mieście Kos lub na wyspie Kos (w. 6: ἐν Κῶ⁴⁶) zapadli na poważne choroby⁴⁷. Troskliwą i profesjonalną opieką otoczył ich Hermiasz, który w tym czasie w mieście Kos albo prowadził własną praktykę lekarską (gr. ἰατρεῖον)⁴⁸, albo świadczył usługi medyczne jako lekarz publiczny (gr. δημόσιος ἰατρός)⁴⁹, opłacany ze środków wspólnoty⁵⁰. Nie można też wykluczyć, że mieszkańcy Halikarnasu przybyli do kojckiego Asklepiejonu jako pielgrzymi, mający nadzieję na uzdrowienie, i tu zostali wyleczeni z przykrych dolegliwości przez Hermiasza, przyświątynnego lekarza. Ponieważ zawodowi medycy, jak już to wcześniej zostało powiedziane, współpracowali ściśle z sanktuarium-lecznicą, można też uznać za prawdopodobne, że Hermiasz łączył obie praktyki, świadcząc swoje usługi zarówno w mieście Kos, jak i w leżącym nieopodal Asklepiejonie.

W dowód wdzięczności „za okazaną ludowi życzliwość”⁵¹ rada i zgromadzenie ludowe Halikarnasu podjęły decyzję o przyznaniu kojickiemu lekarzowi zaszczytnego wieńca (w. 18: [τ]ὸν στέφανον) i powiadomieniu współobywateli o tym wyróżnieniu podczas najbliższych agonów chóralnych i cyklicznych (w. 18–20: „ὅταν ἡ πόλις | πρῶτον ἄγη χορικούς ἀγῶνας τῆι δεύτερον | ἡμέραι τῶν κυκλίων”), organizowanych w miejskim teatrze (w. 23: „ἐν τῷ θεάτρῳ”). Ponadto Halikarnasyjczycy postanowili utrwalić dla potomności dokonania Kojczyka i ustawić w świątyni Apollona kamienną stelę z tekstem

się na miejskiej agorze. Jak dotąd nie odkryto śladów archeologicznych prytanejonu, poświadczonego 14 razy w materiale epigraficznym z Kos.

⁴⁵ Pełne imię Hermiasza zachowało się w dekrecie miasta Kos (w. 45–46: Ἑρμίαν Ἐμμε[νιδ]ᾶ), dołączonym do uchwały honoryfikacyjnej miasta Halikarnasos.

⁴⁶ Fraza „ἐν Κῶ” może odnosić się zarówno do ojkonimu, jak i nesonimu.

⁴⁷ Część zawierająca opis zasług Hermiasza zrestytuowano na podstawie stałych, stereotypowych fraz, poświadczonych w innych inskrypcjach honoryfikacyjnych dedykowanych lekarzom. Co do frazy „διατελεῖ χρείας π[αρεχόμενος” (w. 4), por. „χρεῖαν παρεχόμενος διατελεῖ” (*IG* XII 4, 1, 155, w. 3; dot. lekarza Hipokratesa, syna Thessalosa), „πᾶσαν χρεῖαν διατελεῖ π[αρεχόμενος]” (*IG* XII 4, 1, 138, w. 12–13; dot. lekarza Filistosa, syna Nikarchosa); co do frazy „κατὰ | [τὴν αὐτοῦ τέχνην” (w. 4–5), por. „κατὰ τὰν τέχνην τὰν ἰατρικάν” (*IG* XII 4, 1, 30, w. 2; dot. lekarza Ksenotimosa, syna Timoksenosa), „κατὰ τὴν ἰατρικὴν τέχνην” (*IG* XII 4, 1, 138, w. 13–14; dot. lekarza Filistosa, syna Nikarchosa); co do frazy „π[ερ]επεσόντας [μεγάλαις ἀρρω]στίας” (w. 6–7), por. „εἰς μεγάλας ἀρρωστίας ἐμπεσόντας” (*IG* XII 4, 1, 101, w. 7–8, dot. lekarza Anaksippossa, syna Aleksandra); co do frazy „ἐπιμε[λ]----- [...] ---- πεπο]ίηκεν [...] τῶν πολιτῶν” (w. 7–9), por. „ἐ[πιμ]ελειαν ἐποιεῖτο τῶν πολιτῶν” (*IG* XII 4, 1, 30, w. 2–3, dot. lekarza Ksenotimosa, syna Timoksenosa).

⁴⁸ Nissen 2010: 118–129.

⁴⁹ Cohn-Haft 1956: 65.

⁵⁰ Zob. Katsuris 2017: 321–325; Tadjczyk 2014: 64; Kaczyńska 2019: 39–40.

⁵¹ *IG* XII 4, 1, 142, w. 16–17: „εὐ|νοίας τῆς εἰς τὸν δήμον”, por. tę samą formułę zastosowaną w gortyńskiej inskrypcji (nr 2, w. 22): „ἐ]νεκα καὶ εὐνοίας τᾶς ἐς τὰν πόλιν”.

poświęconej mu uchwały. Taki rodzaj uczczenia cudzoziemca był niewątpliwie wyrazem wielkiego uznania dla jego wysokich umiejętności i nieskazitelnej postawy⁵².

W tekście uchwały czytamy też, że na zgromadzeniu ludowym podjęto decyzję o wysłaniu na Kos niejakiego Samiadesa, syna Menekratesa, w celu dopilnowania, by w ojczyźnie lekarza podczas najbliższych Dionizjów i Asklepiejów podano do wiadomości publicznej postanowienie miasta Halikarnasos o uhonorowaniu Hermiasza zaszczytnym wieńcem. Halikarnasyjski wysłannik miał też zadbać o to, by stela z wyrytą na niej uchwałą honoryfikacyjną została ustawiona w obrębie sanktuarium boga Asklepiosa, w jakimś reprezentatywnym miejscu, żeby wszyscy Kojczycy, podobnie jak kuracjusze, licznie odwiedzający wyspę Kos, dowiedzieli się o wdzięczności mieszkańców karyjskiego miasta dla miejscowego medyka (w. 35–36: „ἴνα φα[ν]ερὰ πᾶσιν ἦι ἡ τοῦ δήμου εὐχαριστία”).

Uchwała w końcowej części rejestruje – co jest rzadkością – wyniki dwóch głosowań przeprowadzonych zarówno na posiedzeniu rady, jak i na zgromadzeniu ludowym (w. 36–38). Członkowie rady oddali 100 głosów za przyjęciem wniosku, a pełnoprawni obywatele Halikarnasu, uczestniczący w zgromadzeniu ludowym, jednogłośnie zatwierdzili tę decyzję czterema tysiącami głosów. Jak widać, wniosek został przyjęty przez aklamację.

Tekst uchwały honoryfikacyjnej zawiera wiele szczegółów technicznych związanych z procedurą przyznawania cudzoziemcom zaszczytów. Dowiadujemy się, że w Halikarnasie prytanowie (gr. πρυτάνεις) wraz z sędzią agonów (gr. ἀγωνοθέτης) mieli obowiązek podawania do ogólnej wiadomości informacji o rodzaju przyznanego wyróżnienia. Komunikat ten przekazywano w jakimś miejscu publicznym (np. w teatrze) podczas rozmaitych uroczystości (np. agonów). Nadzór nad wykonaniem kommemoratywnych inskrypcji i umieszczeniem ich w sanktuarium Apollona znajdował się w gestii audytorów agonów (gr. ἐξετεσταί), zobowiązanych do zawarcia stosownej umowy z urzędnikiem skarbowym (gr. πωλητής).

Stela, jak już zostało powiedziane, oprócz uchwały honoryfikacyjnej (w. 1–39) zawiera też niemal w całości zachowaną uchwałę miasta Kos (w. 40–52), będącą oficjalną odpowiedzią na petycję Halikarnasyjczyków. Rada i zgromadzenie ludowe Kojczyków, pomne więzów przyjaźni i sojuszu łączących oba miasta, postanowiły pozytywnie rozpatrzyć prośbę Halikarnasu i wyrazić zgodę, po pierwsze, na podanie do publicznej wiadomości, we wskazanym przez nich terminie, informacji o uhonorowaniu Hermiasza zaszczytnym wieńcem, po drugie, na ustawienie kamiennej płyty na terytorium Asklepiejonu w wybranej przez nich

⁵² Protokoły uchwał (gr. ἀναγραφάι) zapisywane były najczęściej na papirusie lub drewnianych tabliczkach i następnie deponowane w miejskich archiwach. Niektóre tylko akty upubliczniano przez wykucie ich na stelach i ustawienie w miejscu publicznym, zob. Bravo 1983: 164.

lokalizacji. Przyzwolenie na wskazanie przez wysłannika Halikarnasu miejsca, w którym miałyby stanąć stela, świadczy z jednej strony o dobrych stosunkach politycznych łączących oba miasta, z drugiej zaś o wysokiej pozycji uhonorowanego rodaka. Wiemy bowiem z innej inskrypcji, poświęconej kojskiemu lekarzowi Filipowi⁵³, że wskazywanie miejsca ekspozycji należało do kompetencji kojskich prostatów (*IG XII 4, 1, 164, w. 19–20*: „τόπον δὲ ἀποδειξάντω | τοὶ προστάται” „miejsce [w sanktuarium Asklepios] niech wskażą prostatowie”). Ostatnie, zachowane linie uchwały miasta Kos zawierają informację o zaproszeniu posła Halikarnasu Samiadesa na uroczysty bankiet zorganizowany w pryta-nejonie przez kolegium prostatów⁵⁴.

Należy podkreślić, że diskutowana uchwała posiada istotny walor historyczny, jest bowiem jedynym źródłem naszej wiedzy na temat politycznego sojuszu Kos z Halikarnasem, małoazjatyckim miastem, które w tym czasie – jak wynika z informacji podanej przez rzymskiego historyka Tytusa Liwiusza (*XXXIII 20, 10–12*) – było sprzymierzone z Egiptem rządzonym przez Ptolemeusza V Epifanesa⁵⁵. Związki Kos z koalicją proptolemejską poświadczą ponadto materiał inskrypcyjny dokumentujący przymierza zawarte przez Kos z samym Egiptem oraz z Rodos, Knidos i Milet, ośrodkami ściśle powiązanymi z ptolemejską dynastią⁵⁶.

POBYT HERMIASZA NA KRECIE

Hermiasz Emmenida – jak wynika z zachowanej dokumentacji epigraficznej – odbył co najmniej jedną długotrwałą podróż służbową. Przez pięć lat pełnił bowiem funkcję lekarza publicznego w kreteńskiej Gortynie⁵⁷, a w trakcie tzw. wojny lyttyjskiej i wojny domowej otoczył opieką medyczną również Kno-

⁵³ Filip, syn Filipa, pełnił funkcję lekarza publicznego na wypie Delos na początku II w. p.n.e., zob. Sherwin-White 1978: 269.

⁵⁴ We wspomnianym epigrafie ku czci Filipa czytamy, że miasto Kos nie tylko zaprosiło wysłannika z Delos na ucztę do pryta-nejonu, lecz także za pośrednictwem skarbników przekazało na jego ręce 50 drachm na zakup zwierzęcia ofiarnego (*IG XII 4, 1, 164, w. 23–25*: „δόντω δὲ αὐτῶν καὶ τοὶ ταμίαι ἐς θυσίαν ἀπὸ τῶν προπεπορισμένων χρημάτων | δραχμὰς vacat πεντήκοντα. vacat”).

⁵⁵ Liwiusz w dziele pt. *Ab Urbe condita* pisze, że na początku II w. p.n.e. Rodyjczycy udzielili pomocy sprzymierzonym z Egiptem miastom Halikarnasowi, Kaunos, Myndos i Samos, którym groziła wojna z Antiochem III, królem państwa Seleucydów.

⁵⁶ Zob. Sherwin-White 1978: 129–130, przyp. 254.

⁵⁷ Antyczne miasto Gortyna (stgr. Γόρτυν, -υνος lub Γόρτυνα, -ης) leżało nad rzeką Lethajos (dzis. Mitropolianós Potamós), pośrodku żyznej równiny, noszącej obecnie nazwę Mesará (ngr. Μεσσαρά). Pierwsza literacka wzmianka o Gortynie pochodzi z *Iliady* Homera, w której poeta określa ją epitetem „warowna” (*Il. II 646*: „Γόρτυνά τε τεχιόεσσαν”). Miasto przeżywało największy rozkwit w epoce klasycznej. Nieśmiertelną sławę zyskało za sprawą tzw. Kodeksu z Gortyny (z poł. V w. p.n.e.), zbioru ustaw z zakresu prawa karnego i cywilnego, zob. Calero Secall

syjczyków i innych sojuszników Gortyny⁵⁸. Wiadomości o pobycie i dokonaniach Hermiasza na Krecie przekazują nam uchwały honoryfikacyjne przesłane w formie listów dziękczynnych do rady i zgromadzenia ludowego miasta Kos niezależnie przez władze i lud Gortyny (Nr 2: *IG XII 4, 1, 248*⁵⁹) oraz mieszkańców Knosos (Nr 3: *IG XII 4, 1, 247*⁶⁰). Obie uchwały zostały wyryte na marmurowych stelach i wystawione na terenie sanktuarium boga Asklepiosa na wyspie Kos.

Nr 2: List honoryfikacyjny miasta Gortyny

Kommemoratywna stela marmurowa (o wysokości 49 cm, szerokości 35 cm i grubości 6 cm), na której została wyryta uchwała honoryfikacyjna kreteńskiego miasta-państwa Gortyny, została odnaleziona podczas wykopalisk archeologicznych w obrębie Asklepiejonu. Klaus Hallof datuje inskrypcję na okres przypadający po roku 218 r. p.n.e. („paulo post a. 218”)⁶¹. Zachowały się dwa dobrze przylegające do siebie fragmenty, które zawierają początkową część inskrypcji. Jedyne dolna część steli z końcową partią listu honoryfikacyjnego została utracona. Zrekonstruowana stela znajduje się obecnie w stałej ekspozycji Zbioru Epigraficznego mieszczącego się na obszarze parku archeologicznego w kojskim Asklepiejonie. Tekst greckiego oryginału brzmi następująco:

Γορτυνίων οἱ κόσμοι καὶ ἡ πόλις Κώων τῆ βωλαῖ κα[ι τ]-
 ῶι δάμοι χαίρειν· ἐπειδὴ Ἑρμίας Ἑμμενίδα χει[ρο]-
 τονηθὲς ὑφ' ὑμῶν καὶ ἀποστευθὲς παρ' ἀμὲ ἰα-
 τρὸς ἀξίως πεπόηται τὰν παρ' ἀμῖν ἐπιδαμῖαν
 ὑμῶν τε τῶν ἀποστειλάντων καὶ αὐτοσαντῶ, ἔ-
 τι δὲ καὶ ἀμῶν τῶν δόντων ὑμῖν τὰν ἐπιτροπὰν
 τὰς αἰρέσιος τῶ ἰατρῶ, ἀνέγκλητος ἰὼν ἐμ πᾶσι τ-
 ἂν ἐπιδαμῖαν πεποιῆται ἔτια πέντε ἐπιμελόμ-
 ενός τε τῶν πολιτῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατοικί-
 ων Γόρτυνι φιλοτιμίως τε καὶ ἐντενίως κατὰ τὰ-
 ν τέχνην καὶ τὰν ἄλλαν ἐπιμέλειαν πολλ{λ}ὸν ἔ-
 σωσε ἐς μεγάλων κινδύνων οὐδὲν ἐλλ{λ}εῖπω-
 ν προθυμίας, συμμάχων τε ἀμῖν πολλῶν παραγε-
 γονότων καθ' ὃν καιρὸν ἐπολεμίμεν, καὶ τούτων
 τὰν αὐτὰν ἐπιμέλειαν ἐποίησατο καὶ ἔσωσε ἐς

2000; Kuryłowicz 2006: 152–157. Po podboju Krety przez Rzymian w roku 67 p.n.e. pełniła funkcję stolicy nowo utworzonej prowincji Cyrenajka.

⁵⁸ Zob. Kaczyńska 2021: 85–96.

⁵⁹ *IG XII 4, 1, 248* (= *IC IV 168*), zob. także Laurenzi 1941: 34–36; Pouilloux 1960: 68 (nr 15); Samama 2003: 231–233 (nr 126); Craik 2014: 128; Bile 2020: 54–55.

⁶⁰ *IG XII 4, 1, 247* (= *IC I, VIII 7; Syll.³ 528*), zob. także Pouilloux 1960: 69 (nr 16); Wells 1998: 309; Samama 2003: 233–234 (nr 127); Austin 2006: 267–268; Bile 2020: 53–54.

⁶¹ *IG XII 4, 1, 248*.

μεγάλων κινδύνων βολόμενος εὐχαριστήν τᾶ-
 ι ἅμῃ πόλει, ἐπεὶ δὲ ἐπευθὼν ἐπὶ τὰν ἐσκλησίαν
 ἀξίωσε ἡμῆ ἀφέμεν αὐτὸν ἐς τὰν ἰδίαν, ἐπεχω-
 [ρ]ήσαμεν συναπεστήλαμέν τε τῶν πολιτᾶν
 [α]ὐτῷ Σόαρχον καὶ Κύδαντα, βολόμενοι αὐτῷ εὐ-
 [χαρ]ιστήν, ἔδοξέ τε ἡμῖν· ἐπαινέσαι Ἑρμίαν ἄρε-
 [τᾶς ἔ]νεκα καὶ εὐνοίας τᾶς ἐς τὰν πόλιν, ἐπαινέ-
 [σαι δὲ κα]ὶ Κώιονς ὅτι καὶ ἰατρὸν ἀγαθὸν καὶ {ι} ἄνδρα ἀξ[ι]-
 [όλογον ἡμῖν ἀπ]έστηλαν· ἅι δὲ καὶ πάντες γινώσ[κ]-
 [οντι ὅτι ἐπιστάμ]ε[θ]α χάριτας ἀποδιδόμεν, ἔδοξ[ε]
 [ἡμῖν καὶ πολιτείαν δ]όμεν αὐτῷ καὶ ἐκγόνοις [αὐ]-
 [τῷ -----]

Tłumaczenie:

Kosmowie i miasto Gortynczyków pozdrawiają radę i lud Kojczyków. Ponieważ Hermiasz, [syn] Emmenidasa, wybrany przez was w drodze głosowania i wysłany do nas jako lekarz, sprawił, że jego pobyt u nas przyniósł chlubę wam, którzy go wysłaliście, i jemu samemu, a nadto nam, którzy daliśmy wam prawo decydowania o wyborze lekarza, [i] będąc nienaganny we wszystkich sprawach przebywał [u nas] pięć lat, dbając zarówno o obywateli, jak i o resztę mieszkańców Gortyny gorliwie i zapamiętale, zgodnie ze sztuką lekarską i z należytą starannością, [i] uratował wielu przed wielkimi niebezpieczeństwami, nigdy nie tracąc zapału, i kiedy wielu sprzymierzeńców przyszło nam z pomocą w tym czasie, w którym prowadziliśmy wojnę, otoczył ich taką samą opieką i uratował przed wielkimi niebezpieczeństwami, chcąc odwdziżyć się naszemu miastu, kiedy zaś stawiwszy się przed zgromadzeniem poprosił nas o odesłanie go do ojczyzny, zgodziliśmy się i wysłaliśmy z nim [dwóch] z [naszych] obywateli Soarchosa i Kydasa, chcąc mu się odwdziżyć, i postanowiliśmy publiczną pochwałą uczcić Hermiasza z powodu profesjonalizmu i życzliwości okazanej miastu [Gortynie], a także Kojczyków za to, że wysłali nam dobrego lekarza i znakomitego męża; aby zaś wszyscy się dowiedzieli, że umiemy się odwdziżyć, postanowiliśmy nadać [obywatelstwo] jemu, jak i jego potomkom...⁶².

Nr 3: List honoryfikacyjny miasta Knosos

Epigraf wykuty na steli z białego marmuru (wys. 42,5 cm; szer. 37–39 cm; grub. 8 cm), został odnaleziony 26 listopada 1902 roku u stóp monumentalnych schodów na terenie kojskiego Asklepiejonu. Kamienna płyta była rozbita na dwa fragmenty i mocno uszkodzona w dolnej części⁶³. Datacja tej inskrypcji jest zbliżona do poprzedniej.

Κνωσίων οἱ κόσμοι καὶ ἡ πό<λ>ις Κώιον τᾷ βωλᾷ καὶ τῷ δ-
 ἄμωι χαίρειν· ἐπειδὴ πρεσβευσάντων Γορτυνίων πρ-
 ὸς ἡμῆ ὑπὲρ ἰατροῦ καὶ ἡμῶν φιλοτίμως σπευσάντων
 καὶ ἀποστειλάντων αὐτοῖς Ἑρμίαν ἰατρὸν, στάσις δ-
 ἔ γενομένης ἐν Γόρτυνι καὶ ἐλθόντων ἡμίων κατ[ᾷ]

⁶²Zob. Kaczyńska 2021: 87.

⁶³Oba fragmenty steli znajdują się obecnie w zbiorach Muzeów Archeologicznych w Stambule (nr inw. 1551).

τὰν συμμαχίαν ἐς τὰμ μάχαν τ[ὰ]ν πρ[ὸς τοὺς νέους γεν]-
 [ομένα]ν ἐν τᾷ πό[λει συνέ]βα τινὰς τῶμ πολι[τᾶν καὶ τ]-
 ῶν <ἀλ>λων τῶν συνε<λ>θόντων παρ' ἀμίων ἐπὶ [τὰμ μά]-
 χαν τραυματίας τε γενέσθαι καὶ πλείους ἐκ τ[ῶν]
 τραυμάτων ἀρωστίας οὐ ταῖς τυχοῦσαις [. . .] π[εριπε]-
 σεῖν, Ἑρμίας ὑπάρχων ἀγαθὸς ἀνὴρ τότε τε πᾶσ[αν σ]-
 πουδὰν ἐποίησατο ὑπὲρ ἀμίων καὶ διέσωσε αὐτο[ὺς ἐγ]-
 μέγαλων κινδύνων, ἐν τε τοῖς λοιποῖς ἀπροφα[σίστ]-
 ῶς διετέλει συναντῶν τοῖς παρακαλοῦσι[ν αὐτό]-
 ν, πάλιν τε γενομένας μάχας περὶ Φαιστὸν π[ολλ]-
 ῶν τραυματιῶν γενομένων κα<ι> ὡσαύτως πολλ[ῶν κ]-
 νδυνευσάντων ἐν ταῖς ἀρωστίας πᾶσαν [σπου]-
 δὰν ἐν ταῖς θεραπειαῖς ποιούμενος διέ[σωσε αὐτοὺς]
 ἐγ' μεγάλων κινδύνων, ἐν τε τ[οῖς λοιποῖς παρέχων]
 [αὐτὸν πρόθ]υμον π[ρὸς τοὺς παρακαλοῦντας αὐτὸν]

Tłumaczenie:

Kosmowie i miasto Knosjczyków pozdrawiają radę i lud Kojczyków; ponieważ po tym, jak Gortyńczycy wysłali do was poselstwo w sprawie lekarza i wy natychmiast gorliwie zareagowaliście i wysłaliście im lekarza Hermiasza, i po tym, jak w Gortynie wybuchła wojna domowa i my [Knosjczyjcy] zgodnie z przymierzem wzięliśmy udział w walce [wewnętrznej] toczącej się w mieście przeciw młodym [obywatelom Gortyny], stało się, że niektórzy z [naszych] obywateli i pozostali, którzy przystąpili wraz z nami do walki, zostali ranni, przy czym większość z nich z powodu odniesionych ran poważnie zachorowała, [[...]] Hermiasz, będąc szlachetnym mężem, otoczył naszych troskliwą opieką i uratował przed wielkimi niebezpieczeństwami; również w innych sytuacjach zawsze ochotczo udzielał pomocy każdemu, kto o nią poprosił. Gdy znowu doszło do walki, [tym razem] w okolicach Fajstos, i gdy wielu zostało rannych, przez co groziły im poważne choroby, [Hermiasz], wykazując się wyjątkową gorliwością podczas leczenia, uratował ich przed wielkimi niebezpieczeństwami; również w innych sytuacjach chętnie niósł pomoc każdemu, kto o nią poprosił...⁶⁴.

Oba dekrety honoryfikacyjne (gortyński i knosjjski) zgodnie podają, że Hermiasz Emmenida, wychowanek słynnej w świecie helleńskim kojskiej szkoły medycznej, został wysłany (nr 2, w. 3: ἀποστευθένς) przez Kos na wniosek Gortyńczyków proszących o oddelegowanie do nich lekarza (nr 3, w. 2–3: „πρεσβευσάντων Γορτυνίων [...] ὑπὲρ ἰατροῦ”). Obywatele Gortyny wystosowali w tej sprawie prośbę do ludu miasta Kos, czyli do tamtejszego zgromadzenia ludowego. Zakłada się, że kojskie zgromadzenie ludowe, określone w obu kreteńskich inskrypcjach doryckim apelatywem δᾶμος, odgrywało w tej procedurze ważną lub wręcz decydującą rolę⁶⁵. Grecki znawca przedmiotu Dimitris Bosnakis wyraża z kolei pogląd, że decyzję o wyborze lekarza wysyłanego na zagraniczną misję podejmowała najpierw kojska rada (gr. dor. βωλά)⁶⁶, która

⁶⁴Zob. Kaczyńska 2021: 88.

⁶⁵Zob. Sherwin-White 1978: 268.

⁶⁶Bosnakis 2014a: 84 („Η απόφαση [...] ανήκει αποκλειστικά στη βουλή της Κοῦ”).

następnie na zgromadzeniu ludowym poddawała proponowaną kandydaturę pod głosowanie wszystkich obywateli, uczestniczących w obradach zgromadzenia ludowego⁶⁷. Kojski lud – jak czytamy – bardzo szybko podjął decyzję o wysłaniu lekarza Hermiasza Emmenidy do kreteńskiej Gortyny⁶⁸.

Możemy się domyślać, że Gortyńczycy, zabiegając o wykwalifikowanego lekarza, zwrócili się z prośbą do obywateli miasta Kos, zainspirowani znakomitą renomą hipokratejskiej szkoły medycznej. Sami nie wskazali kandydata, tylko scedowali na lud kojski decyzję o wyznaczeniu odpowiedniego lekarza⁶⁹. Przed kojским zgromadzeniem ludowym stało niełatwe zadanie wyboru takiego medyka, który podczas reprezentatywnej misji zagranicznej potwierdzi doskonałą reputację wyspy Kos jako kolebki wyśmienitych lekarzy. Kandydat musiał spełniać bardzo wysokie wymagania zarówno w zakresie wiedzy medycznej, jak i praktyki. Powinien też wykazywać się empatią, poświęceniem i troską o chorych. Misja mogła uchodzić za w pełni udaną jedynie wtedy, gdy miasto, w którym oddelegowany kojski lekarz pełnił służbę publiczną, uhonorowało go po zakończeniu misji dziękczynnym dekretem i stelą kommemoratywną uwypatniającą jego kwalifikacje medyczne.

Panuje powszechne przekonanie, że Hermiasz Emmenida przebywał na Krecie w czasie wojny domowej (ok. 220–219 p.n.e.), która toczyła się w Gortynie pomiędzy dwoma opozycyjnymi stronnictwami „starszych” i „młodszych”. O tym konflikcie wewnętrznym (i być może społecznym) wspomina *explicite* epigraf z Knosos (w. 4–5: „στάσιος δὲ γενομένης ἐν Γόρτυνι”). Niewątpliwie wydarzenia, które rozegrały się w Gortynie, były pokłosiem tzw. wojny lytyjskiej, toczącej się na Krecie w latach 221–219 p.n.e.⁷⁰

⁶⁷Wydaje się, że miasto Kos już w czasach hellenistycznych miało opracowaną procedurę delegowania lekarzy na zagraniczne misje. Nasza wiedza na ten temat jest wprawdzie ograniczona, lecz pewne szczegóły tej administracyjnej czynności możemy prześledzić na przykładzie obu kreteńskich epigrafów. Wiemy, że w późniejszym okresie miasto występujące o zatrudnienie lekarza publicznego określało wymagania stawiane kandydatowi i ustalało szczegółowe warunki dotyczące wynagrodzenia i czasu trwania służby, zob. Bosnakis 2014a: 84–85.

⁶⁸Por. nr 2, w. 2–4: „Ἐρμίας Ἐμμενίδα χει[ρο]τονηθὲς ὑφ’ ὁμίον [sc. τῶν Κώιον] καὶ ἀποστευθὲς παρ’ ἀμὲ [sc. τὸν Γορτυνίον] ἰα[τρὸς]”; nr 3, w. 3–4: „ὁμῶν [sc. τῶν Κώιον] φιλοτιμῶς σπευσάντων καὶ ἀποστειλαντων αὐτοῖς [sc. τοῖς Γορτυνίοις] Ἐρμίαν ἰατρὸν”.

⁶⁹Zob. nr 2, w. 6–7: „ἀμίων [sc. Γορτυνίων] τῶν δόντων ὑμῖν [sc. τοῖς Κώιοις] τὰν ἐπιτροπὰν τὰς αἰρέσιος τῶ ἰατρῶ”.

⁷⁰Zdaniem większości historyków, wojna lytyjska wybuchła w 221 r. p.n.e. i trwała do 219 r., zob. Cardinali 1905: 519–530; van Effenterre 1948: 158–160; 253–254; Willetts 1955: 236; Cohn-Haft 1956: 78; Davaras 1989: 189; Chaniotis 1996: 36 (ok. 222/221–219 r. p.n.e.); Chaniotis 2005: XIX; Gaignerot-Driessen 2013: 286; Bile 2020: 60. Na rok 220 p.n.e. datuje wojnę Detorakis (1994: 72), podążając za Angelo Scrinzim (1898: 11–16). Przyjmuje się, że wojna lytyjska musiała się zakończyć przed wybuchem tzw. IV wojny syryjskiej (219–217 p.n.e.), w której liczny udział wzięli kreteńscy najemnicy. Wiadomo, że w decydującej bitwie pod Rafią (23 VI 217 p.n.e.) po stronie Ptolemeusza IV Filopatora, władcy Egiptu, walczyło 3000, a po stronie Antiocha III – 2500 kreteńskich wojowników, zob. Chaniotis 1987: 238, 271.

Literacki opis wojny lytyjskiej pozostawił Polibiusz z Megalopolis, grecki historyk żyjący w II stuleciu p.n.e. (Plb. *Hist.* IV 53–55)⁷¹. Przytoczmy dłuższy fragment z jego *Dziejów*:

[...] cała Kreta znajdowała się wówczas w następującym położeniu. Knosyjczycy, sprzymierzywszy się z Gortyńczykami, podporządkowali sobie całą wyspę z wyjątkiem miasta Lyttiów. Ponieważ ono jedno odmawiało im posłuszeństwa, postanowili z nim prowadzić wojnę pragnąc je doszczętnie zburzyć, aby tym przykładem rzucić postrach na resztę Kreteńczyków. Z początku więc bili się wszyscy Kreteńczycy z Lyttiami; kiedy jednak z błahej przyczyny powstał spór, jak to zwyczajnie dzieje się u Kreteńczyków, nastąpił między nimi rozłam. Polyrrenowie, Keretowie, Lappajowie, nadto Horiowie z Arkadami jednomyślnie wypowiedzieli Knosyjczykom przyjaźń i postanowili sprzymierzyć się z Lyttiami. Z Gortyńczyków jedni [starsi] trzymali z Knosyjczykami, młodszy z Lyttiami, co wywołało wzajemne ich tarcia. Knosyjczycy zaskoczeni tymi rozruchami wśród sprzymierzeńców zjednali sobie tysiąc ludzi z Etolii do współdziałania w wojnie. Gdy to nastąpiło, zaraz starsi Gortyńczycy zajęwszy zamek wprowadzili tam Knosyjczyków i Etolów; z młodszych część wygnali, część zabili, po czym miasto wydali w ręce Knosyjczyków. [...] Dalej wygnańcy gortyńscy opanowali port Fajstów, tak samo z wielką śmiałością utrzymali w swym posiadaniu port samych Gortyńczyków i z tych punktów zwalczali mieszkańców miasta. Taki więc był stan rzeczy na Krecie. (tłum. Seweryn Hammer)⁷²

Z przekazu Polibiusza jasno wynika, że tuż przed wybuchem wojny lytyjskiej Knosyjczycy zawarli przymierze z Gortyńczykami⁷³ i zmusili inne miasta-państwa kreteńskie do uznania ich supremacji. Tylko kreteńskie miasto Lyttos⁷⁴, przeciwne ich ekspansjonistycznym działaniom, nie chciało podporządkować

⁷¹ Walbank 1957: 507–511.

⁷² Polibiusz, *Dzieje...*, 225–226.

⁷³ Zob. Plb. *Hist.* IV 53, 4: „Κνώσιοι συμφορήσαντες Γορτυνίους”. Zdaniem Angelosa Chaniotisa (1996: 36; 440), do porozumienia między Knosos i Gortyną doszło w 222 lub 221 roku p.n.e., a zatem na krótko przed wybuchem wojny lytyjskiej (221–219 p.n.e.). Wydarzenie to niektórzy badacze uznają za reaktywację federacji kreteńskich *poleis*, znanej pod nazwą Κοινὸν τῶν Κρηταίων. Henri van Effenterre (1948: 27) datuje powstanie kreteńskiego *koinon* na V w. p.n.e. Uczony swą hipotezę opiera na przekazie Diodora Sycylijskiego, w którym mowa jest o zwróceniu przez Theroną (zm. 473 r. p.n.e.), tyrańca sycylijskiego miasta Akragas, kości Minosa Kreteńczykom (*Bibl.* IV 79, 4: „συνέβη [...] τὰ ὅσα τῶν Κρησῶν ἀποδοθῆναι”), a nie jakiemuś konkretnemu miastu. Zdecydowana większość historyków początku politycznej federacji wiąże z epoką hellenistyczną, zwłaszcza z rokiem 221 p.n.e., zob. Guarducci 1950: 142–145; Davaras 1989: 168; Detorakis 1994: 74–76. Wydaje się jednak bardzo prawdopodobne, że Κοινὸν τῶν Κρηταίων powstało ok. 250 r. p.n.e. i było reakcją kreteńskich miast na osadzenie przez Egipt garnizonu w Itanos (na wschodzie Krety). Wiele mocnych argumentów na poparcie tej tezy podaje Chaniotis (1987: 252–254).

⁷⁴ Miasto Lyttos leżało na zachodnich zboczach gór Dikte (dzis. Dhíkti lub Lasithiótika Óri), w rejonie dzisiejszych wsi Lítos, Askí i Kastamonítsa. Jego rozległe terytorium, rozciągające się od Morza Kreteńskiego aż po Morze Libijskie, przecinało wyspę na dwie połowy (*Scyl.* 47). Lyttos, wedle tradycji założone przez doryckich Spartan (*Arist. Pol.* 1271b), było zaciekle wrogiem Knosos. Homer w *Iliadzie* wzmiankuje miasto pod nazwą Lyktos (*Il.* II 647: Λύκτων) i nazywa je „dobrze (pięknie) zbudowanym” (*Il.* XVII 611: „ἔκ Λύκτου εὐκτιμένης”). W dziele Polibiusza oikonim oraz utworzony od niego etnonim zawsze występują w postaci dialektalnej (późniejszej), dokumentującej asymilację regresywną spółgłosek. W inskrypcjach kreteńskich obserwujemy

się Knosos i Gortynie, a nawet jako jedyne otwarcie wypowiedziało im posłuszeństwo (Plb. *Hist.* IV 53, 4: „μόνης δὲ ταύτης ἀπειθούσης”). Oba połączone przymierzem mocarstwa wydały wojnę Lyttos i skłoniły swoich sojuszników do tego samego kroku. Ogólnokreteńskie porozumienie wymierzone w Lyttyjczyków szybko uległo rozbięciu. Rozłam nastąpił też w obrębie samej Gortyny. Przeciwno „starszym” obywatelom miasta (οἱ πρεσβύτεροι), chcącym za wszelką cenę zachować przymierze z Knosyjczykami, wystąpili „młodszy” rodacy (οἱ νεώτεροι), wrogo nastawieni do knosyjskiego imperializmu⁷⁵. Ostry konflikt polityczny przerodził się w otwartą wojnę domową, podczas której frakcja „starszych” zmuszona była poprosić Knosyjczyków o militarne wsparcie. Z pomocą knosyjskich sprzymierzeńców „starsi” obywatele opanowali gortyński akropol⁷⁶ i szybko zdobyli przewagę nad rebeliantami. W tej nierównej walce wielu młodych Gortyńczyków poniosło śmierć, reszta, której udało się uciec z życiem, została wypędzona z miasta (Plb. *Hist.* IV 53, 8: „καὶ τοὺς μὲν ἐξέβαλον, τοὺς δ’ ἀπέκτειναν τῶν”). Gortyna w wyniku sojuszniczej interwencji znalazła się ostatecznie w rękach Knosyjczyków. Od tego momentu zmagania wojenne kontynuowane były poza granicami miasta, w południowej części centralnej Krety. Wiemy, że młodzi buntownicy opanowali porty Fajstos i Gortyny⁷⁷, skąd prowadzili działania zbrojne zmierzające do uwolnienia ojczyzny od zgubnego przymierza i odzyskania autonomii politycznej (Plb. *Hist.* IV 55, 6)⁷⁸. Niestety, Polibiusz nie daje jasnej odpowiedzi na pytanie, jak zakończyła się wojna domowa w Gortynie. Jeśli jednak weźmie się pod uwagę fakt, że w tzw. wojnie sprzymierzeńczej, toczącej się w latach 220–217 p.n.e. pomiędzy Filipem V i Związkiem Etolskim, główni protagoniści wojny lyttyjskiej znaleźli się po przeciwnych stronach (Gortyna wraz z sojusznikami wsparła króla Macedonii i Achajów, Knosos zaś Etolów, Spartę i Elidę)⁷⁹, to uzasadnione wydaje się przypuszczenie, że antyknosyjskie stronnictwo gortyńskiej młodzieży odniosło zwycięstwo nad proknosyjską frakcją „starych”.

obie formy: *Lyktos* (Bile 2016: 71) i *Lyttos* (np. *IC* XVIII, VIII, 12). O pierwotnym znaczeniu nazwy miejscowej *Lyktos* (*Lyttos*) rozprawia Kaczyńska (2001: 5–9).

⁷⁵Reinhold (2002: 20) traktuje walki młodych obywateli Gortyny ze starymi jako przykład konfliktu pokoleniowego.

⁷⁶Ruiny antycznego akropolu, noszącego w starożytności nazwę Larissa, zajmują niewysokie wzgórze św. Jana, zob. Faraklas, Katakí, Kosiwa, Ksifaras, Panajotopulos, Tasulas, Tsatsaki, Chazipanajotis 1998: 121.

⁷⁷Polibiusz, co prawda, nie podaje *explicite* nazw portów opanowanych przez gortyńskich rebeliantów, ale nie ma wątpliwości, że chodzi odpowiednio o porty Matalon (dzis. Mátala) i Lebenę (dzis. Lénda), słynącą z sanktuarium Asklepiosa, zob. Walbank 1957: 511; Shaw 1978: 151; Perlman 1996: 131; 144; Vasilakis 2000: 123–124; 132.

⁷⁸W opinii Chaniotisa (1987: 238), młodzi buntownicy oblegali ojczyste miasto, wykorzystując nadmorskie osady jako bazę wypadową.

⁷⁹Chaniotis 2005: 9. Zob. także Walbank 2008: 473–481; Spence, Kelly, Londey 2016: 510–511.

Historyczną relację Polibiusza w pełni potwierdzają przytoczone źródła epigraficzne. Najwięcej informacji na temat opisanego epizodu wojny lyttyjskiej znajdujemy w dekrete miasta Knosos. Jest w nim mowa o wojnie domowej (gr. στάσις), toczącej się w Gortynie, i o knosyjskiej pomocy udzielonej „starszym” Gortyńczykom w ich walce z „młodymi” współobywatelami (w 4–7: „στάσιος δὲ γενομένης ἐγ Γόρτυνι καὶ ἐλθόντων ἀμίων κατ[ὰ] | τὰν συμμαχίαν ἐς τὰμ μάχαν τ[ὰ]ν πρ[ὸς τοὺς νέους γεν][ομένα]ν ἐν τᾷ πό[λει]”). W tej samej inskrypcji czytamy, że Hermiasz Emmenida otoczył fachową opieką medyczną uczestników krwawej bitwy, rozgrywającej się w okolicach Fajstos (w. 15: „γενομένης μάχας περὶ Φαιστόν”), dokąd – jak już zostało wspomniane – po wypędzeniu rebeliantów z Gortyny przeniosły się działania wojenne. Epigraf gortyński, w odróżnieniu od knosyjskiego, nie ma zbyt dużej wartości fakto-graficznej. Wzmiankowana jest w nim jedynie militarna interwencja knosyjskich sprzymierzeńców, do której doszło podczas jakichś (nieokreślonych bliżej w uchwale) walk prowadzonych przez Gortyńczyków (w. 13–14: „συμμάχων τε ἀμῖν πολλῶν παραγε|γονότων καθ’ ὄν καιρὸν ἐπολεμίομεν”). Co ciekawe, gortyńskie świadectwo wymownie milczy na temat wewnętrznego konfliktu. Gortyna, zapewne w trosce o własną reputację, nie chciała upubliczniać w oficjalnym dokumencie informacji o wojnie domowej, by ten fakt nie został odebrany na arenie międzynarodowej jako oznaka jej słabości. Oba zabytki epigraficzne, niezależnie od wartości historycznej, jaką przedstawiały, pozytywnie weryfikują literacki przekaz Polibiusza z Megalopolis.

Warto krótko opisać, jak przebiegała wojna lyttyjska, kiedy i dlaczego się zakończyła. Najbardziej spektakularnym wydarzeniem tej wojny było całkowite zniszczenie miasta Lyttos przez Knosyjczyków i wojska z nimi sprzymierzone. Przyczynę upadku miasta zazwyczaj upatruje się w nieostrożności i zbytniej pewności Lyttyjczyków, którzy pomimo trwających działań wojennych i stałego zagrożenia z zachodu (Knosos było położone na zachód od Lyttos), zdecydowali się wyruszyć „gromadnie” (πανδημεί) na wschód, przeciwko Dreros, zaciekłemu wrogowi, albo na południowy wschód, przeciwko Hierapytnie, znaczącej *polis* położonej nad Morzem Libijskim we wschodniej części wyspy⁸⁰. Czasową nieobecność najlepszych hufców lyttyjskich skrzętnie wykorzystali Knosyjczycy, którzy bez trudu, przy wsparciu Etolów, zdobyli pozbawione obrońców miasto, następnie je splądrowali, spalili i zrównali z ziemią (220 r. p.n.e.)⁸¹. Kobiety

⁸⁰ Polibiusz nie konkretyzuje celu lyttyjskiej ekspedycji wojskowej. W literaturze przedmiotu wskazuje się najczęściej jako cel ataku Hierapytnę, która bezpośrednio graniczyła z posiadłościami Lyttos nad Morzem Libijskim, por. Davaras 1989: 189 ([The Lyttian army] „was making an expedition against Hierapytna”); Krasanakis 2016: 52 („οἱ Λύκτιοι βρῖσκονταν σε πόλεμο με την Ιεράπυτνα”). Zdaniem Chaniotisa (2005: 9), atak Lyttyjczyków mógł dotyczyć pobliskiej *polis* Dreros („[The Lyttian] warriors were busy attacking the neighboring city of Dreros”).

⁸¹ Wiemy, że Lyttyjczycy dość szybko odbudowali metropolię, a w rocznicę jej restytucji obchodzili święto, które nazwali „szczęśliwym dniem ponownego założenia miasta” (SEG LXI 722,

i dzieci wzięto do niewoli i odesłano do Knosos. Lytyjczycy, po powrocie z wyprawy zbrojnej, zastali jedynie zgliszcza ojczystego miasta, a widok tych ruin tak nimi wstrząsnął, że postanowili opuścić rodzinny kraj. Udali się w pośpiechu do oddalonej o 300 km Lappy (dzis. Arjirúpoli), z którą utrzymywali przyjazne stosunki. Precyzyjny, a zarazem przejmujący opis tych dramatycznych wydarzeń wojennych przedstawił nam Polibiusz z Megalopolis (*Hist.* IV 54, 1–6):

W tym samym czasie, kiedy Lyttiowie z całą siłą zbrojną wyruszyli na obszar nieprzyjacielski, Knosyjczycy dowiedziawszy się o tej wyprawie zajęli pozbawione obrońców Lyttos; jakoż dzieci i niewiasty odesłali do Knosos, miasto zaś spalili, zrównali z ziemią i zrujnowali na wszelaki sposób, po czym odeszli do domu. Gdy Lyttiowie wrócili z wyprawy do swego miasta i zobaczyli, co zaszło, ogarnął ich taki ból, że nikt z nich nie odważył się nawet wejść do miasta ojczystego, lecz wszyscy obeszli je dokoła, raz po raz uderzali w głośnie skargi i lamenty nad losem ojczyzny i własnym, następnie zawrócili znów z drogi i udali się do miasta Lappajów. Ci przyjęli ich po ludzku i z całą gotowością; tak Lyttiowie, stawszy się w jednym dniu z obywateli bezdomnymi i gośćmi, walczyli przeciw Knosyjczykom wspólnie ze sprzymierzeńcami, a Lyttos, które było kolonią Lacedemończyków i z nimi spokrewnione, najstarsze z miast na Krecie, co zawsze najjęźszych bezsprzecznie wydawało mężów kreteńskich, zostało w ten sposób doszczętnie i nieoczekiwanie zgładzone. (tłum. Seweryn Hammer)⁸²

Wojownicy lytyjscy, którzy znaleźli schronienie w Lappie, kontynuowali wraz z sojusznikami bezpardonową walkę z Knosos. Antyknosyjska koalicja, dowodzona przez Polyrrenię i Lappę, zwróciła się z prośbą o interwencję zbrojną do Filipa V, króla Macedonii, a także do Związku Achajskiego (przeciwników Związku Etolskiego, wspomagającego zbrojnie Knosos). Przy wsparciu 200 Achajów, 100 Fokejczyków i 400 Ilirów Polyrreńczycy, Lappajowie i Lytyjczycy zmusili zachodniokreteńskie miasta-państwa Kydonię, Apterę i Eleuternę do odstąpienia od sojuszu z Knosos (220 r. p.n.e.). Tak zwana wojna lytyjska przyniosła jedynie ogromne zniszczenia, upadek gospodarczy wyspy, ale nie zmieniła zasadniczo układu sił na obszarze Krety. Z faktu, że w roku 216 p.n.e. Kreta była spacyfikowana przez siły macedońskie⁸³, można wysnuć prawdopodobny wniosek, iż zmagania wojenne zakończyły się zwycięstwem antyknosyjskiego bloku, wspieranego od 220 r. p.n.e. przez macedońskich aliantów⁸⁴. Gortyna na skutek wojny domowej straciła na znaczeniu, a swoje przodujące miejsce odzyskała dopiero po podboju Krety przez Republikę Rzymską w 67 roku p.n.e.

A w. 6–8: „[...] τὰν | [ε]ὐάμερον τὰς καταβοικί|[σι]ος τὰς πόλιος”), zob. Kridzas 2011: 151; Gagnerot-Driessen 2013: 287; Bile 2016: 193–196.

⁸² Polibiusz, *Dzieje...*, 226.

⁸³ Bile (2020: 60) ogranicza zasięg macedońskiej dominacji do zachodniej części Krety.

⁸⁴ Chaniotis 2004: 82; 2005: 9; Melfi 2007: 202–203.

Wzmianka o gortyńskiej wojnie domowej, zamieszczona w liście honoryfikacyjnym miasta Knosos, niedwuznacznie dowodzi, że kojski lekarz Hermiasz Emmennida przebywał na Krecie podczas wojny lyttyjskiej (221–219 p.n.e.) oraz wewnętrznego konfliktu w Gortynie (ok. 220–219 p.n.e.). Sam wprawdzie bezpośrednio nie uczestniczył w walce zbrojnej, lecz jako lekarz niósł pomoc rannym, zwłaszcza Gortyńczykom, Knosyjczykom i wszystkim ich sojusznikom⁸⁵. Inskrypcja nr 2 informuje, że Hermiasz Emmennida pracował jako lekarz publiczny w Gortynie przez pięć lat (w. 8: „ἔτια πέντε”)⁸⁶, a po upływie pięcioletniej służby na zgromadzeniu ludowym (gr. kret. ἐσκλησία) poprosił mieszkańców miasta o zwolnienie z pełnionej funkcji i wyrażenie oficjalnej zgody na powrót do ojczyzny (w. 17–18: „ἐπεὶ δὲ ἐπευθὼν ἐπὶ τὰν ἐσκλησίαν | ἀξίωσε ἀμὲ ἀφέμεν αὐτὸν ἐς τὰν ἰδίαν, ἐπεχω[ρ]ήσαμεν”). Zdaniem Angelosa Chaniotisa, Hermiasz przybył na Kretę ok. 225 r. p.n.e., czyli na kilka lat przed wybuchem wojny lyttyjskiej⁸⁷. Grecki historyk zakłada zatem, że kojski lekarz podjął decyzję o opuszczeniu Gortyny jeszcze przed zakończeniem działań wojennych. Nie sposób się zgodzić z taką argumentacją. Po pierwsze, dekrety honoryfikacyjne wspominają, że Hermiasz udzielał pomocy medycznej podczas trwania działań wojennych, m.in. w trakcie walk o Fajstos (nr 2, w. 15: „γενομένης μάχας περὶ Φαιστόν”), które toczyły się podczas wojny domowej. Po drugie, Hermiasz niósł pomoc medyczną wszystkim, którzy go o to prosili, co może sugerować, że opiekował się także rannymi z frakcji „młodszych”. Po trzecie, trudno sobie wyobrazić, by lekarz publiczny, pochodzący z wyspy Kos i postępujący zgodnie z kodeksem etycznym Hipokratesa, poprosił o zwolnienie ze służby akurat wtedy, gdy mieszkańcom miasta był najbardziej potrzebny, a nadto niełatwo przyjąć, by zgromadzenie ludowe Gortyny w warunkach wojny domowej wydało zgodę na opuszczenia miasta i wyspy przez doświadczonego medyka opłacanego z funduszy publicznych. Możemy zatem uznać za pewnik, że Hermiasz Emmennida jako odpowiedzialny lekarz, a za takiego mieli go zarówno Gortyńczycy, jak i Knosyjczycy, zdecydował się na powrót do domu dopiero po zakończeniu wojny lyttyjskiej i po ustaniu walk wewnętrznych w Gortynie, czyli nie wcześniej niż w roku 218 r. p.n.e. Co więcej, nie wolno *a priori* odrzucać alternatywnej hipotezy, że to właśnie wydarzenia związane z wybuchem największej i najkrwawszej w dziejach Krety wojny były powodem sprowadzenia kojskiego lekarza na wyspę Minosa. Znamy z historii wiele przykładów zatrudniania

⁸⁵ Salazar 2000: 69.

⁸⁶ W źródłach pisanych rzadko pojawiają się informacje dotyczące czasu trwania zagranicznych misji. Na ogół twierdzi się, że lekarze byli zatrudniani najczęściej na roczne kontrakty. Znamy z historii tylko kilka nazwisk greckich lekarzy przebywających za granicą ponad rok. Wiemy, że Menokritos z Samos (III/II w. p.n.e.) jako lekarz publiczny przebywał na Karpathos ponad 20 lat (*IG XII 1*, 1032, w. 3), z kolei Damiadas z Lacedemonu (I w. n.e.) udzielał pomocy medycznej w Gythejon (pd. Lakonia) przez dwa lata (*IG V 1*, 1145, w. 16), zob. Cohn-Haft 1956: 47.

⁸⁷ Chaniotis 2005: 97.

lekarzy na czas prowadzonych działań wojennych⁸⁸. Łatwiej zatem przyjąć, że początek pobytu Hermiasza na Krecie przypadł na rok 221 r. p.n.e., a jego powrót do ojczyzny nastąpił po pięciu latach, czyli ok. 217 r. p.n.e. Nie można wreszcie wykluczyć, że pośpiech, jaki towarzyszył wyborowi lekarza i jego przybyciu do kreteńskiej Gortyny (nr 3, w. 3–4: „ἐπειδὴ πρεσβευσάντων Γορτυνίων πρὸς ὑμὲ ὑπὲρ ἰατροῦ καὶ ὑμῶν φιλοτίμως σπευσάντων καὶ ἀποστείλαντων αὐτοῖς Ἑρμίαν ἰατρόν”), miał związek z gwałtowną i niecierpiącą zwłoki potrzebą zaangażowania medyka z powodu dramatycznej sytuacji, w jakiej znalazła się sama Gortyna. Tym katastrofalnym wydarzeniem mogła być niewątpliwe wojna domowa, w trakcie której stronnictwo „młodszych” rebeliantów ostatecznie zajęło nadmorską osadę Lebenę, odcinając tym samym swoich przeciwników od słynnego w świecie antycznym sanktuarium boga Asklepiosa⁸⁹. Niemożność skorzystania z pomocy lekarzy działających na terenie kreteńskiego Asklepejonu⁹⁰ mogła zmusić proknozyjską frakcję do zabiegania o medyka poza wyspą. Taki domysł badawczy przesunąłby przybycie Hermiasza na Kretę na rok 220 lub nawet 219 p.n.e., a jego wyjazd odpowiednio na rok 216 lub 215.

Po zakończeniu pięcioletniej służby instytucje państwowe (kosmowie i zgromadzenie ludowe) Gortyny i Knosos, niezależnie lub być może w porozumieniu ze sobą, podjęły decyzje o uhonorowaniu lekarza Hermiasza za usługi medyczne świadczone mieszkańcom tych dwóch miast. Źródła epigraficzne zgodnie wskazują, że Hermiasz Emmenida, sprowadzony z Kos przez Gortynę, pełnił w kreteńskim mieście funkcję lekarza publicznego, opłacanego ze środków wspólnoty, do obowiązków którego należała opieka nad zdrowiem obywateli i ich bezpłatne leczenie. Niestety, nie znamy ani wysokości jego rocznego wynagrodzenia⁹¹, ani też szczegółowych warunków zatrudnienia. Wiemy jednak, że Knosyjczycy jako sprzymierzeńcy Gortyny, a także inni sojusznicy (nie wymienieni *nominatim*), również korzystali (prawdopodobnie bezpłatnie) z usług kojskiego lekarza.

Podsumujmy zatem działalność Hermiasza Emmenidy w trakcie misji zagranicznej na Krecie:

⁸⁸ Samama 2003: 309. Takim lekarzem publicznym był chociażby Onasilos z Cypru i jego bracia, również medycy, którzy zostali zatrudnieni w trakcie wojny pomiędzy Idalion i Kition, zob. Kaczyńska 2015: 111–125; 2019: 39–58. Warto w tym miejscu przywołać opinię Filona z Bizancjum (2 poł. III w. p.n.e.), który w ósmej księdze *Traktatu o mechanic* (C 72, 1–4 Diels-Schramm) rekomendował miastom zagrożonym oblężeniem zatrudnienie doświadczonych lekarzy, biegłych w „leczeniu ran i usuwaniu strzał” oraz „wyposażonych w odpowiednie narzędzia i środki lecznicze”, zob.: Philo Mechanicus, *On Sieges...*, 108–109; 329–330.

⁸⁹ Sporn 2002: 188–192; Melfi 2007: 201–204.

⁹⁰ Poza lekarzami ogólnymi na usługach lebeńskiego sanktuarium byli też wysoko wykwalifikowani chirurdzy, zob. Melfi 2007: 109; 203.

⁹¹ Cohn-Haft (1956: 65) wyraża przekonanie, że zarobki kojskich lekarzy musiały być wysokie z powodu dużego popytu na ich usługi.

1. Lekarz z Kos pełnił przez pięć lat funkcję lekarza publicznego w Gortynie⁹².
 2. W czasie wojny, jak i pokoju troskliwie opiekował się wszystkimi mieszkańcami Gortyny, niezależnie od tego, czy posiadali oni pełnię praw obywatelskich, czy też nie (nr 2, w. 8–10: „ἐπιμελόμηνός τε τῶν πολιτῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατοικίῳ|των Γόρτυνι”).

3. Emmenida przychodził z pomocą każdemu, kto tylko o nią poprosił (nr 2, w. 19–20: „ἔν τε τ[οῖς] λοιποῖς παρέχων | [αὐτὸν πρόθ]υμον π[ρὸς τοὺς] παρακαλοῦντας αὐτὸν”), co zdaje się sugerować, że udzielał pomocy medycznej obu stronom politycznego konfliktu.

4. Hermiasz, formalnie zatrudniony przez Gortyńczyków, świadczył usługi medyczne również sprzymierzeńcom Gortyny, między innymi Knosyjczykom, którzy odgrywali kluczową rolę w zdobyciu gortyńskiej cytadeli i przepędzeniu „młodszych” rebeliantów (nr 2, w. 14–15: „τούτων [sc. τῶν συμμάχων] | τὰν αὐτὰν ἐπιμέλειαν ἐποίησατο”). Knosyjczycy nie omieszkali zresztą wspomnieć o zaangażowaniu kojskiego medyka w ratowaniu ich zdrowia (nr 3, w. 11–13: „πᾶσ[αν σ]πουδᾶν ἐποίησατο ὑπὲρ ἀμίων καὶ διέσωσε αὐτο[ὺς ἐγ]μ|μεγάλων κινδύνων”)⁹³.

5. W czasie walk wewnętrznych, toczących się zarówno w obrębie gortyńskich murów, jak poza nimi (np. w rejonie Fajstos) udzielał kompetentnej pomocy medycznej. Dzięki jego doświadczeniu i profesjonalizmowi wielu rannych Gortyńczyków, Knosyjczyków i ich sprzymierzeńców zachowało zdrowie i życie (nr 2, w. 11–12: „πολλ[λ]ὸνς ἔσωσε ἐς μεγάλων κινδύνων”; w. 15–16: „ἔσωσε ἐς | μεγάλων κινδύνων”; nr 3, w. 12–13: „διέσωσε αὐτο[ὺς ἐγ] | μεγάλων κινδύνων”; w. 18–19: „διέ[σωσε αὐτοὺς] | ἐγ μεγάλων κινδύνων”)⁹⁴. Można założyć, że jako wychowanek kojskiej szkoły medycznej stosował udoskonalone metody leczenia ofiar wojennych: potrafił skutecznie zatamować krwotok, usunąć tkwiący w ciele pocisk, właściwie oczyścić ranę, zszyć lub podwiązać żyły i tętnice, umiejętnie opatrzyć ranę ciętą, wreszcie zapobiec infekcji⁹⁵.

Kreteńskie dekrety kommemoratywne pieczołowicie dokumentują jego liczne zalety i cechy moralne. Hermiasz jawi się jako lekarz bez skazy, który nienagannie wykonywał swą pracę, udzielając pomocy bez względu na okoliczności (nr 2, w. 7: „ἀνέγκλητος ἰὼν ἐμ πᾶσι”). Kojskiego lekarza cechowała wyjątkowa gorliwość, zapał i stała gotowość do niesienia pomocy potrzebującym (nr 3, w. 10: „φιλοτιμίως τε καὶ ἐντενίως”; w. 11–12: „πᾶσ[αν σ]πουδᾶν ἐποίησατο”; w. 19–20: „παρέχων | [αὐτὸν πρόθ]υμον”; nr 2, w. 12–13: „οὐδὲν ἐλλ[λ]εῖπ|ω|

⁹² Kaczyńska 2021: 94–96.

⁹³ Zdaniem Massar (2001: 193) udzielanie pomocy sprzymierzeńcom Gortyny nie należało do obowiązków Hermiasza.

⁹⁴ Słownictwo medyczne zastosowane w kreteńskich inskrypcjach (*IG* XII 4, 247; *IG* XII 4, 248) typu σφῶω, διασφῶω, θεραπεία szczegółowo omawia Wells (1998: 80–81).

⁹⁵ Zob. Gabriel 2012: 156; Supady 2020: 73. Zagadnienie leczenia ran wojennych w świecie grecko-rzymskim szeroko omawia Salazar (2000: 9–67).

προθυμίας”). Emmenida leczył pacjentów zgodnie z zasadami sztuki medycznej, wykorzystując całą swoją wiedzę medyczną i stosując dostępne mu metody i środki. Pielęgnował chorych z należytą troską (nr 2, w. 10–11: „κατὰ τὰ|v τέχναν καὶ τὰν ἄλλαν ἐπιμέλειαν”), a perfekcja w działaniu i życzliwość okazana Gortyńczykom budziły głęboki podziw beneficjentów (nr 2, w. 21–22: „ἀρε|[τᾶς ἔ]|νεκα καὶ εὐνοίας τᾶς ἐς τὰν πόλιν”). Hermiasz, konkludując, zasłużył w pełni na godne miano „dobrego lekarza i znakomitego męża” (nr 2, w. 23–24: „ιατρὸν ἀγαθὸν καὶ{ι} ἄνδρα ἀξ|[ι]|[[όλογον”]; nr 3, w. 11: „Ἐρμίας ὑπάρχων ἀγαθὸς ἀνήρ”). Nie należy jednak zapominać, że ten nieskazitelny obraz, jaki wyłania się z kreteńskich inskrypcji – niezależnie od tego, jak wielkie w ocenie Gortyny i Knosos były zasługi kojskiego medyka i jak pozytywnie została zweryfikowana jego postawa moralna – wykreowany został przy użyciu standardowych, stereotypowych formułek stosowanych w antycznych dekretach honoryfikacyjnych dedykowanych lekarzom.

Hermiasz, jak czytamy w inskrypcji gortyńskiej, swoją nienaganną postawą zasłużył na uroczyste uhonorowanie, a wieloletnią i ofiarną służbą na rzecz gortyńskiej społeczności, jak i jej sojuszników przyniósł chwałę nie tylko ojczyźnie, lecz także kreteńskiej Gortynie, która obdarzyła radę miasta Kos bezgranicznym zaufaniem w kwestii wyboru lekarza (nr 2, w. 4–7: „ἀξίως πεπόηται τὰν παρ’ ἁμῖν ἐπιδαμῖαν | ὑμῖων τε τῶν ἀποστειλάντων καὶ αὐτοσαυτῶ, ἔ|τι δὲ καὶ ἁμῖων τῶν δόντων ὑμῖν τὰν ἐπιτροπὰν | τᾶς αἰρέσιος τῶ ἱατρῶ”). Długi staż kojskiego medyka na Krecie świadczy z jednej strony o zadowoleniu Gortyny z jakości świadczonych przez niego usług medycznych, z drugiej zaś o satysfakcji Hermiasza z pracy, wynagrodzenia i warunków życia. Niewykluczone też, że lekarz przez wzgląd na trwającą wojnę, w poczuciu obowiązku i odpowiedzialności, przedłużył swój pobyt na Krecie⁹⁶. Syn Emmenidasa po upływie pięciu lat wystąpił do zgromadzenia ludowego o zwolnienie ze służby i zgodę na powrót do domu. Obywatele Gortyny, poczuwając się do wdzięczności (nr 2, w. 20–21: „βωλόμενοι αὐτῶ ἐν|[χαρ]ιστῆν”), nie czynili Hermiaszowi problemów, co więcej, nadali mu i jego potomkom prawa obywatelskie miasta Gortyny (nr 2, w. 25–26: „ἔδοξ|[ε] [ἁμῖν καὶ πολιτείαν δ]όμεν αὐτῶι καὶ ἐκγόνοις”), a następnie wyprawili na Kos w towarzystwie Soarchosa i Kydasa, dwóch reprezentantów gortyńskiej elity, by przed obliczem kojskiego ludu poświadczyli jego zasługi i zadbali o godne upamiętnienie (nr 2, w. 17–20: „ἐπεὶ δὲ ἐπευθὼν ἐπὶ τὰν ἐσκλησίαν | ἀξίωσε ἅμὲ ἀφέμεν αὐτὸν ἐς τὰν ἰδίαν, ἐπεχω|[ρ]ήσαμεν συναπεστήλαμέν τε τῶν πολιτῶν | [α]ὐτῶ Σόαρχον καὶ Κύδαντα”).

⁹⁶Znamy z kreteńskiej inskrypcji z Oluntu (*IC I 22*, 4, w. 14–21) przykład nieznanego z imienia lekarza z Kasos (II w. n.e.), który postanowił odłożyć wyjazd do ojczyzny z powodu szerzącej się w mieście zarazy.

DZIAŁALNOŚĆ SPOŁECZNA HERMIASZA

Hermiasz Emmenida jest dodatkowo wzmiankowany w dwóch kojskich inskrypcjach poświadczających jego czynny udział w życiu społecznym miasta Kos (**nr 4** = *IG XII 4*, 1, 75) oraz kojskiego demu Istmos (**nr 5** = *IG XII 4*, 2, 432). W obu tych epigrafach imię Hermiasza figuruje obok imienia jego brata Theudora (dial. Θεόδωρος)⁹⁷.

Imiona obu braci, synów Emmenidasa, pojawiają się w rejestrze darczyńców miasta Kos, którzy zobowiązali się dokonać dobrowolnej wpłaty (gr. ἐπίδοσις) na rzecz zwiększenia obronności państwa (*IG XII 4*, 1, 75). Inskrypcja datowana jest na 202/201 r. p.n.e., czyli na okres wzmożonych najazdów kreteńskich piratów i ekspansjonistycznych działań króla Macedonii Filipa V Antygonidy (221–179 p.n.e.) w południowo-wschodnim rejonie Morza Egejskiego i w Azji Mniejszej⁹⁸. Dla uwiecznienia wszystkich ofiarodawców (wśród których znaleźli się pełnoprawni obywatele i obywatelki miasta Kos, ich ślubne i nieslubne dzieci oraz zagraniczni rezydenci i cudzoziemcy) urzędnicy skarbowi, zwani poletami, zlecili ustawienie trzech honoryfikacyjnych stel (**nr 4**, w. 22–24: „τοὶ πωληταὶ | ἐγδόντω στάλας ἐργάξασθαι τρεῖς καὶ ἀναθ'έντω”)⁹⁹: jednej w miejskim teatrze (w. 25: „ἐν τῷ θεάτρῳ”)¹⁰⁰, drugiej w Asklepiejonie (w. 26–27: „ἐν τῷ Ἀσ'κλα'κλαπι|είῳ”), trzeciej zaś na agorze, obok ołtarza Dionizosa (w. 27–29: „ἐν ταῖ ἀγο|ραῖ παρὰ τὸν βωμὸν τὸν τοῦ | Διονύσου”)¹⁰¹. Na każdej z nich zapisano treść uchwały, powziętej na zgromadzeniu ludowym w roku urzędowania monarchosa Nikomedesa, imienny spis donatorów oraz wysokość datków zaakceptowanych w drodze głosowania. Nie wszystkie darowizny były pieniężne. Część ofiarodawców na rzecz wspólnego bezpieczeństwa (**nr 4**, w. 6–7: „τᾶς κοινᾶς [ἀ]σφαλείας”) i dla ratowania ojczyzny (w. 19–20: „ἐς τὰν σω[τη]||[ρί]

⁹⁷ Forma Θεόδωρος stanowi kojską postać popularnego w greckim świecie antroponimu Θεόδωρος (dosł. ‘dar boga’) i dokumentuje dyftongiczną wymowę samogłosek -εο- > -εω-. Zjawisko kontrakcji -εο- > -εω-, poświadczane licznymi przykładami w dialekcie kojskim, uważa się za wpływ dialektu jońskiego (małozajatyckiego), zob. Skandalidhis 2013: 54–55. Ściągnięcie samogłosek -εο- w -εω- spotykamy w grupie dialektów doryckich (tzw. zachodniogreckich), nie tylko na Kos, lecz także na Rodos, Terze, w Megarach, Koryncie i na Korkyrze, w Kyrenie oraz w Delfach, zob. Buck 1955: 40. W inskrypcjach znalezionych na Kos widnieją liczne przykłady takiej kontrakcji: Θεουκλῆς (< Θεοκλῆς), Θεῦδοτος (< Θεόδοτος), Κλεῦμαχος (< Κλεόμαχος), Κλευδάμας (< Κλεοδάμας), Ετεουκλῆς (< Ετεοκλῆς), zob. Skandalidhis 2002: 342–343.

⁹⁸ Chaniotis 2012: 95.

⁹⁹ Trzy inskrypcje oznaczone są dzisiaj jako: *IG XII 4*, 1, 75; *IG XII 4*, 1, 76; *IG XII 4*, 1, 77.

¹⁰⁰ Hellenistyczny teatr znajdował się na południe od agory, zob. Rocco, Livadiotti 2011: 385. Teatr – jak donosił Antygon z Karystos – zbudowany był z miejscowego kamienia (zapewne trawertynu i skały wulkanicznej).

¹⁰¹ Ołtarz Dionizosa wznosił się w południowo-wschodniej części agory, w pobliżu hellenistycznej świątyni, być może poświęconej temu samemu bogu. Ruiny ołtarza, odsłonięte w 1933 roku przez włoskiego archeologa Luciana Laurenziego, znajdują się przy al. Grzegorza V 41, naprzeciwko tzw. Casa Romana, zob. Sherwin-White 1978: 25; 315; Rocco, Livadiotti 2011: 383.

αν τὰν τᾶς πατρίδος”) zobowiązała się pokryć wydatki związane z wynagrodzeniem żołnierzy (μισθοφόρα) lub ich zaprowiantowaniem (σιτηρέσιον) na okres 2, 4, 6 lub 12 miesięcy.

Do naszych czasów w najlepszym stanie zachowała się inskrypcja wyrzyta na czworobocznym cippusie z białego marmuru, znalezionym w roku 1843 na wyspie Rodos (w kościele pw. Św. Jana)¹⁰². W tym właśnie epigrafie, na stronie B (nr 4, w. 131–132), widnieją imiona obu braci: „Ἑρμίας καὶ Θεόδωρος τοῖ Ἐμ[μενίδα]” („Hermiasz i Theodoros, [synowie] Em[menidas]”). Niestety, nie zachowała się wysokość zaoferowanej przez nich darowizny, a warto wspomnieć, że zarejestrowane datki wahały się od 50 do 7000 drachm. Najwyższą sumę przekazali Diokles, syn Leodamanta (w. 37–38)¹⁰³, wnioskodawca upamiętnienia na stelach wszystkich donatorów, oraz Theudotos, syn Archidamosa (w. 39–40). Ta sama inskrypcja dokumentuje także imię szwagra Hermiasza Filipa, syna Autofonta, brata Ajschron, który zaoferował ze swojej strony 1000 drachm (nr 4, w. 119–120: „Φίλιππος Ἀὐτοφῶντος Χ”). Wśród donatorów znaleźli się też inni lekarze: Filistos, syn Moschiona, który za siebie i swoich synów wpłacił 4000 drachm (w. 81–82), Filip, syn Filipa (w. 42–43), oraz Hipokrates, syn Thessalosa, którzy przekazali po 500 drachm (w. 51–52).

Imiona obu braci widnieją też w wykazie darczyńców pochodzących z kojckiego demu Istmijczyków, którzy na jakiś cel publiczny przekazali datki w wysokości 23 drachm (nr 5, w. 16–17, strona B): „Ἑρμίας Ἐμμενίδα ΔΔΗΗΗ, | Θεόδωρος Ἐμ<μ>ενίδα ΔΔΗΗΗ”. Inskrypcja, umieszczona po obu stronach marmurowej bazy, jest datowana na ok. 200 r. p.n.e. i wydaje się wskazywać na przynależność synów Emmenidas do demu Istmijczyków (ὁ δᾶμος ὁ Ἴσθμιωτᾶν)¹⁰⁴, czyli jednej z sześciu gmin istniejących na wyspie Kos w okresie hellenistycznym¹⁰⁵. Można zatem z dużym prawdopodobieństwem założyć,

¹⁰² Druga z trzech inskrypcji (*IG XII 4, 1, 76*), wyrzyta na słupie z szarego marmuru, zachowała się do czasów nowożytnych w pięciu częściach (fragmenty *a-e*). Niestety, fragment *d* zaginął. Ostatnia z inskrypcji (*IG XII 4, 1, 76*), wyrzyta na cippusie z niebieskiego marmuru, zachowała się w trzech fragmentach *a, c, d*.

¹⁰³ Diokles był prawnikiem słynnego lekarza Praksagorasa (IV w. p.n.e.), nauczyciela Herofilosa z Chalkedonu (335–280 p.n.e.), założyciela szkoły medycznej w aleksandryjskim Muzejonie i prekursora neurologii.

¹⁰⁴ Sherwin-White 1978: 268.

¹⁰⁵ Na Kos w epoce hellenistycznej istniały nadto demy Halasarnijczyków, Fyksyjczyków, Halentjczyków, Hippijczyków oraz dem skupiający Antimachidów, Archiadów i Ajgelejczyków, zob. Sherwin-White 1978: 58. Dem Istmijczyków zawdzięczał swą nazwę charakterystycznemu zwężeniu wyspy (gr. ἰσθμός), które obserwujemy w zachodniej części Kos. Na jego terenie znajdowała się dawna stolica Kos – Astypalaja (gr. Ἀστυπάλαια), którą badacze lokalizują w miejscu zw. Palátia, położonym 3 km na pd. od miejscowości Kiefalos (Skandalidhis 2002: 42; 48–49). Naszą inskrypcję, wykutą w białym marmurze, znaleziono na szczycie wzgórza, w pobliżu ruin kościółka pw. Najświętszej Maryi Panny o przydomku Palatianí (zbudowanego w miejscu starożytnej świątyni Dionizosa, wzniesionej w stylu doryckim).

że Hermiasz urodził się w zachodniej części Kos, skąd przeniósł się do stołecznego miasta, najpewniej na studia medyczne.

INSKRYPCJA WOTYWNA KU CZCI HERMIASZA

Powszechnie przyjmuje się, że imię Hermiasza, syna Emmenidasas, pojawia się również w częściowo uszkodzonej inskrypcji wotywniej, wrytej na marmurowym postumencie niezachowanego posągu kojskiego lekarza, który jego żona Ajschron¹⁰⁶, córka Autofonta, wraz ze swoją podobizną zleciła ustawić w Asklepiejonie (nr 6 = IG XII 4, 2, 977)¹⁰⁷. W epigrafie, datowanym na koniec III w. p.n.e., w drugiej linii, widnieje patronimiczna forma Ἑμμενίδα, która dała edytorom asumpt do zrestytuowania w jej sąsiedztwie imienia kojskiego lekarza Hermiasza: Ἑρμιάω (acc. sg.)¹⁰⁸. Treść napisu wrytego pod statuą Hermiasza brzmi następująco:

Nr 6: Inskrypcje pod posągiem Hermiasza

I [Αἰσχρον] Αὐτοφῶντος
[Ἑρμιάω] Ἑμμενίδα
[τὸν αὐτῶ]ς ἄνδρα θεοῖς.
II Αἰσχρον ὕ Α[ὐτοφῶντος]
Vacat

- (I) Ajschron, [córka] Autofonta,
[uhonorowała posągiem] Hermiasza, [syna] Emmenidasas,
swojego męża, [poświęcając] bogom.
(II) Ajschron, [córka] Autofonta

Wizerunki obojga małżonków stały w eksponowanym miejscu, na zachód od monumentalnych schodów prowadzących na najwyższy taras sanktuarium

¹⁰⁶ Imię Ajschron (gr. Αἰσχρον) wywodzi się od przymiotnika αἰσχρός ‘brzydki, szpetny; haniebny, przynoszący wstyd’. Antroponim występuje w rodzaju nijakim, charakterystycznym dla imion metonimicznych (pochodnych od abstraktów, por. Γλάφυρον, Ἰλαρον, Πίθανον, Σόβαρον), i wykazuje akcent opozycyjny (recesywny) w stosunku do apelatywu, typowy dla kreacji nazwotwórczej, por. Ξάνθος < przym. ξανθός ‘zółty, płowy’; Πύρρος < przym. πυρρός ‘ognisty, żółto-czerwony’; Φαῖδρος, Φαῖδρα < przym. φαῖδρός ‘jasny, świecący’, zob. McLean 2002: 101–102; Katsikadeli 2014: 55–56. Kobiece imię Ajschron (Αἰσχρον) pojawia się kilkakrotnie w materiale epigraficznym wyspy Kos (Fraser, Matthews 1987: 21; Skandalidhis 2002: 336; 341–342). Antroponim tego typu mógł mieć charakter przezwiskowy (wynikający z jakiejś cechy fizycznej lub widocznej ułomności jego nosiciela) lub apotropaiczny (Thompson 2015: 683). Niewykluczone jednak, że imię Ajschron było dziedziczone i przekazywane w rodzinie z pokolenia na pokolenie.

¹⁰⁷ Zob. Sherwin-White 1978: 268; Samama 2003: 232, przyp. 23; Bosnakis 2014a: 87.

¹⁰⁸ Imię Ἑμμενίδαś nie było popularne na wyspie Kos, zob. Sherwin-White 1978: 439.

Asklepiosa, na którym – w czasach Hermiasza – rósł święty gaj cyprysowy otoczony z trzech stron portykiem. Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że małżonka Hermiasza musiała uzyskać zgodę władz Asklepejonu na ustawienie posągu swego zmarłego męża. Znakomita lokalizacja posągów i niewątpliwie wysoki koszt całego przedsięwzięcia świadczą zarówno o wielkim prestiżu, jakim musiał cieszyć się lekarz, jak i o wysokim statusie samej Ajschron, córki Autofonta, która zapewne należała do miejscowej elity.

Z napisu pochodzącego z bazy posągu Ajschron zachowało się niewiele (nr 7 = IG XII 4, 2, 976):

Nr 7: Inskrypcja pod posągiem Ajschron, żony Hermiasza

Aἴσχροϋ Ὠ[τοφῶντος]
 Aἴσχροϋ Ἡ-----
 θεοῖ[ς].

Warto dodać, że imię żony Hermiasza figuruje też w rejestrze datków wpłaconych przez mieszkanki miasta Kos na rzecz prac budowlanych prowadzonych na terenie sanktuarium bogini Afrodyty (nr 8 = IG XII 4, 1, 301)¹⁰⁹. Z treści inskrypcji nr 8, datowanej na koniec III w. p.n.e., wynika, że kojskie kobiety, zarówno pełnoprawne obywatelki, jak i kobiety zrodzone z nieprawego łoża, tj. córki obywateli i nieobywaterek (w. 35: „νόθαι”), oraz cudzoziemki (w. 61: „μέτο[ικοι]”), w czasie posługi kapłańskiej Lykaonis, córki Fanomachosa (w. 1: „ἐπὶ ἱερείας Λυκαονίδος τῆς Φανομάχου”), zgodnie z postanowieniami powziętej wcześniej uchwały (w. 5: „κατὰ τὸ ψάφισμα”), zobowiązały się do pokrycia kosztów ukończenia ogrodzenia, okalającego temenos Afrodyty, oraz zakupu wszystkiego, co dla bogini było niezbędne (w. 2–4: „ἐπανγείλαντο εἰς τὰν συντέλειαν τοῦ περιβόλου καὶ τῶν ποτικα|τασκευαζομένων τῆι Ἀφροδίται”). Kilkanaście pełnoprawnych obywatelek miasta Kos przekazało na ten szczytny cel od 5 do 30 drachm. Żona Hermiasza zadeklarowała darowiznę w wysokości 20 drachm (nr 8, w. 46–47: „Aἴσχροϋ | Ὠ[τοφῶντος] ΔΔ”).

¹⁰⁹ Wiadomo, że temenos Afrodyty znajdowało się na agorze, przy wejściu do portu Kos, pomiędzy świątynią Heraklesa i dokami portowymi (IG XII 4, 1, 302, w. 41–44). Centralne miejsce świętego okręgu zajmowały dwie oddzielne świątynie o identycznych rozmiarach (14,5 x 9,5 m), wzniesione w porządku korynckim i usadowione na trzymetrowej krepidomie, zob. Parker 2002: 143–160; Rocco 2009: 599–612. Jeden przybytek poświęcony był Afrodycie o przydomku Πάνδαμος (‘[opiekunka] całego ludu’), drugi zaś Afrodycie o przydomku Ποντία (‘morska’), patronce żeglarzy, rybaków i kupców, zob. Bosnakis 2014a: 99. Do dziś zachowały się jedynie niewielkie fragmenty propylejonu i dwu kolumn. Odnotujmy, że przydomek Afrodyty Pandamos wiąże się z datowanym na 366/365 r. p.n.e. synojkizmem, w wyniku którego powstało miasto Kos Meropis, późniejsza stolica wyspy (Diod. XV 76; Str. XIV 2, 19), zob. Parker 2002: 154–155; Bosnakis 2014b: 61–62.

PODSUMOWANIE

Hermiasz z Kos jest jednym z najlepiej poświadczonych lekarzy starożytnej Grecji. Jego imię widnieje w sześciu hellenistycznych inskrypcjach, w tym trzech *in extenso* jemu poświęconych. Z epigrafów honoryfikacyjnych wyłania się obraz odpowiedzialnego lekarza, nienagannie i profesjonalnie wykonującego swoje obowiązki, niosącego pomoc medyczną każdemu, kto tylko jej potrzebował. Hermiasz był przykładem wędrownego lekarza, zatrudnionego w kreteńskiej Gortynie na stanowisku lekarza publicznego, który w czasie toczących się na wyspie działań wojennych musiał wykazać się umiejętnością tamowania krwi, opatrywania ran, przeprowadzania operacji chirurgicznych. Kojski lekarz był naocznym świadkiem wojny lyttyjskiej (221–219 p.n.e.) i rewolty politycznej w Gortynie. Za zasługi poczynione na rzecz zdrowotności obywateli Halikarnasu, Gortyny i Knosos obdarzony został szacunkami (m.in. poselską eskortą, publiczną pochwałą, wieńcem) i znacznymi przywilejami, np. prawem obywatelskim miasta Gortyny. Z racji wykonywanego zawodu cieszył się ogromnym uznaniem, należał do lokalnej elity, chętnie angażował się w życie społeczne i polityczne miasta Kos oraz demu Istmijczyków, z którego najprawdopodobniej pochodził. Hermiasz był znakomitym reprezentantem kojskiej szkoły medycznej, cieszącej się przez całą starożytność doskonałą renomą.

W niniejszym studium skonfrontowano zabytki inskrypcyjne, odnoszące się do pięcioletniego pobytu Hermiasza Emmenidy na Krecie i jego pracy jako lekarza publicznego w Gortynie, z relacją greckiego historyka Polibiusza z Megalopolis (II w. p.n.e.), opisującą burzliwe i dramatyczne wydarzenia, które rozegrały się na Krecie pod koniec III wieku, zwłaszcza w latach 221–219 p.n.e. (Plb. *Hist.* IV 53–55). Dokumentacja epigraficzna nie tylko potwierdza literacki przekaz, lecz także uzupełnia go o pewne szczegółowe informacje, np. o krwawej bitwie pod Fajstos i o udziale w niej Hermiasza jako medyka niosącego pomoc rannym wojownikom. Inskrypcje honoryfikacyjne dedykowane kojskiemu lekarzowi są niezależnym świadectwem historycznym, pozytywnie weryfikującym rzetelność informacji i źródeł wykorzystanych przez dziejopisarzy z Megalopolis.

BIBLIOGRAFIA

Źródła, przekłady, komentarze

Hippokrates, *Wybór pism*, t. I, oprac. i przeł. M. Wesoły, Warszawa 2008.

IC = Inscriptiones Creticae, red. M. Guarducci, vol. I–IV, Roma 1935–1939–1942–1950.

IG XII 4, 1 = Inscriptiones Graecae, vol. XII: *Inscriptiones Graecae insularum maris Aegaei praeter Delum, fasc. IV: Inscriptiones Coi, Calymnae, insularum Milesiarum*, pars I: *Inscriptiones Coi insulae: decreta, epistulae, edicta, tituli sacri*, eds. D. Bosnakis, K. Hallof, K. Rigsby, Berlin–New York 2010.

- IG XII 4, 2 = *Inscriptiones Graecae*, vol. XII: *Inscriptiones Graecae insularum maris Aegaei praeter Delum, fasc. IV: Inscriptiones Coi, Calymnae, insularum Milesiarum*, pars II: *Inscriptiones Coi insulae: catalogi, dedications, tituli honorarii, termini*, eds. D. Bosnakis, K. Hallof, Berlin–New York 2012.
- Philo Mechanicus, *On Sieges*, translated with introduction and commentary by D. Whitehead, Stuttgart 2016.
- Polibiusz, *Dzieje*, t. I, przeł. S. Hammer, Wrocław 1957.
- Syll.³ = *Syllogae inscriptionum Graecarum*, vol. III, ed. W. Dittenberger, Lipsiae 1920.

Opracowania

- Abe 2014–2015: T. Abe, *Herodotus' First Language: The State of Language in Halicarnassus*, „*Talanta*” XLVI–XLVII (2014–2015), 145–164.
- Ackerknecht 2016: E.H. Ackerknecht, *A Short History of Medicine*, Baltimore 2016.
- Austin 2006: M.M. Austin, *The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest*, Cambridge 2006.
- Bean, Cook 1955: G.E. Bean, J.M. Cook, *The Halicarnassus Peninsula*, „*The Annual of the British School at Athens*” L (1955), 85–171.
- Benseler 1911: G.E. Benseler, *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, 4. Auflage, Braunschweig 1911.
- Bile 2016: M. Bile, *Paradeigmata. Recueil d'inscriptions grecques dialectales VI, 1: La Crète*, Paris 2016.
- Bile 2020: M. Bile, *Textes crétois honorant des médecins: Histoire et dialecte*, „*Fortunatae*” XXXII/2 (2020), 51–74.
- Bosnakis 2014a: Δ. Μποσνάκης, *To Ασκληπιείο της Κω*, Αθήνα 2014.
- Bosnakis 2014b: D. Bosnakis, *Asklepieion and Physicians. A Preferential Tool of Koan Diplomacy*, w: *Hygieia. Health, Illness, Treatment from Homer to Galen*, eds. N.Ch. Stampolidis, Y. Tassoulas, Athens 2014, 60–75.
- Bravo 1983: B. Bravo, *Inskrypcje greckie*, w: *Vademecum historyka starożytnej Grecji i Rzymu*, t. I, red. E. Wipszycka, Warszawa 1983, 164–169.
- Buck 1955: C.D. Buck, *The Greek Dialects*, Chicago 1955.
- Callero Secall 2000: I. Calero Secall, *Leyes de Gortina*, Madrid 2000.
- Cardinali 1905: G. Cardinali, *La guerra di Litto*, „*Rivista di Filologia e d'Istruzione Classica*” XXXIII (1905), 519–551.
- Ceccarelli 2013: P. Ceccarelli, *Ancient Greek Letter Writing: A Cultural History (600 BC–150BC)*, Oxford 2013.
- Chaniotis 1987: A. Χανιώτης, *Κλασική και ελληνιστική Κρήτη*, w: *Κρήτη: Ιστορία και πολιτισμός*, vol. I, ed. N.M. Παναγιωτάκης, Ηράκλειο Κρήτης 1987, 173–284.
- Chaniotis 1996: A. Chaniotis, *Die Verträge zwischen kretischen Poleis in der hellenistischen Zeit*, Stuttgart 1996.
- Chaniotis 1999: A. Chaniotis, *The Epigraphy of Hellenistic Crete. The Cretan Koinon: New and Old Evidence*, w: *Atti del XI Congresso Internazionale di Epigrafia Greca e Latina*, vol. I, eds. S. Evangelisti, L. Galli, Roma 1999, 287–300.
- Chaniotis 2004: A. Chaniotis, *Das antike Kreta*, München 2004.
- Chaniotis 2005: A. Chaniotis, *War in the Hellenistic World: A Social and Cultural History*, Oxford 2005.
- Chaniotis 2012: A. Chaniotis, *Public Subscriptions and Loans as Social Capital in the Hellenistic City: Reciprocity, Performance, Commemoration*, w: *The Epigraphy of the Post-Classical City*, eds. P. Martzavou, N. Papazarkadas, Oxford 2012, 89–106.
- Cohn-Haft 1956: L. Cohn-Haft, *The Public Physicians of Ancient Greece*, Northampton (MA) 1956.
- Craik 2014: E.M. Craik, *The Dorian Aegean*, London 2014.

- Davaras 1989: C. Davaras, *Guide to Cretan Antiquities*, Athens 1989.
- Detorakis 1994: Th.E. Detorakis, *History of Crete*, Iraklion 1994.
- Faraklas, Katakí, Kosiwa, Ksifaras, Panajotopoulos, Tasulas, Tsatsakí, Chadzipanajotis 1998: N. Φαράκλας, E. Κατάκη, A. Κόσσυβα, N. Ξιφαράς, E. Παναγιωτόπουλος, Γ. Τασούλας, N. Τσατσάκη, M. Χατζηπαναγιώτη, *Οι επικράτειες των αρχαίων πόλεων της Κρήτης*, Ρέθυμνο 1998.
- Fraser, Matthews 1987: P.M. Fraser, E. Matthews (eds.), *A Lexicon of Greek Personal Names*, vol. I: *The Aegean Islands, Cyprus, Cyrenaica*, Oxford 1987.
- Gabriel 2012: R.A. Gabriel, *Man and Wound in the Ancient World. A History of Military Medicine from Sumer to the Fall of Constantinople*, Washington 2012.
- Gaignerot-Driessen 2013: F. Gaignerot-Driessen, *The 'Killing' of a City: a Destruction by Enforced Abandonment*, w: *Destruction. Archaeological, Philological and Historical Perspectives*, ed. J. Driessen, Louvain 2013, 285–297.
- Gębura 1996: K. Gębura, *Menologia Graeca. Studium nazw miesięcy greckich*, Siedlce 1996.
- Guarducci 1950: M. Guarducci, *Note sul Koinon cretese*, „Rivista di Filologia e d'Istruzione Classica” XXVIII (1950), 142–154.
- Guarducci 2005: M. Guarducci, *L'epigrafia greca dalle origini al tardo impero*, Roma 2005.
- Hauvette-Besnault, Dubois 1881: A. Hauvette-Besnault, M. Dubois, *Inscriptions de l'île de Cos*, „Bulletin de Correspondance Hellénique” V (1881), 201–240.
- Jeorghakopoulos 1998: K. Γεωργακόπουλος, *Αρχαίοι Έλληνες ιατροί*, Αθήνα 1998.
- Kaczyńska 2001: E. Kaczyńska, *Remarks on the Mycenaean name of Lyktos*, „Do-so-mo” III (2001), 5–9.
- Kaczyńska 2015: E. Kaczyńska, *Cyprijska inskrypcja z Idalion (ICS 217) – tłumaczenie i komentarz*, „Do-so-mo” XI (2015), 111–125.
- Kaczyńska 2019: E. Kaczyńska, *Najstarsza umowa gwarantująca bezpłatną usługę medyczną*, w: *Medicina antiqua, mediaevalis et moderna. Historia – filozofia – religia*, red. S. Konarska-Zimmnicka, L. Kostuch, B. Wojciechowska, Kielce 2019, 39–58.
- Kaczyńska 2021: E. Kaczyńska, *Misje kojskich lekarzy na Krecie w świetle źródeł epigraficznych*, „Almanach Historyczny” XXIII/2 (2021), 79–108.
- Katsikadeli 2014: Ch. Katsikadeli, *Personal Names*, w: *Encyclopedia of Ancient Greek Language and Linguistics*, vol. III, ed. G.K. Giannakis, Leiden–Boston 2014, 55–56.
- Katsuris 2017: A.Γ. Κατσούρης, *Η αρχαία ελληνική ιατρική. Θεωρία και πρακτική μέσα από τις πηγές*, Θεσσαλονίκη 2017.
- Krasanakis 2016: A.Γ. Κρασανάκης, *Αρχαίες πόλεις Κρήτης*, Άγιος Νικόλαος Κρήτης 2016.
- Kridzas 2011: X.B. Κριτζάς, *Συνθήκη Αυτίων και Ολουντίων*, w: *Πεπραγμένα Ι' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου* (Χανιά, 1–8 Οκτωβρίου 2006), vol. A 5, ed. M. Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη, Χανιά 2011, 141–154.
- Kuryłowicz 2006: M. Kuryłowicz, *Prawa antyczne. Wykłady z historii najstarszych praw świata*, Lublin 2006.
- Massar 2001: N. Massar, *Un savoir-faire à l'honneur. «Médecins» et «discours civique» en Grèce hellénistique*, „Revue belge de philologie et d'histoire” LXXIX/1 (2001), 175–201.
- McLean 2002: B.H. McLean, *An Introduction to Greek Epigraphy of the Hellenistic and Roman Periods from Alexander the Great down to the Reign of Constantine (323 B.C.–A.D. 337)*, Ann Arbor 2002.
- Melfi 2007: M. Melfi, *Il santuario di Asclepio a Lebena*, Atene 2007.
- Nissen 2010: C. Nissen, *Τατρεῖον et ἐργαστήριον, les noms des lieux d'exercice des médecins privés dans le monde grec*, „L'Antiquité classique” 79 (2010), 117–135.
- Nutton 2013: V. Nutton, *Ancient Medicine*, London–New York 2013.
- Parker 2002: R. Parker, *The Cult of Aphrodite Pandamos and Pontia on Cos*, w: *Kykeon: Studies in Honour of H.S. Versnel*, eds. H.F.J. Horstmanshoff, H.W. Singor, F.T. van Straten, J.H.M. Strubbe, Leiden–Boston–Köln 2002, 143–160.

- Perlman 1995: P. Perlman, *ΘΕΩΡΟΛΟΚΟYΝΤΕΣ ΕΝ ΤΑΙΣ ΠΟΛΕΣΙΝ. Panhellenic Epangelia and Political Status*, w: *Sources for the Ancient Greek City-State*, ed. M.H. Hansen, Copenhagen 1995, 113–164.
- Pikoulis, Msaouel, Avgerinos, Anagnostopoulou, Tsigris 2008: E. Pikoulis, P. Msaouel, E.D. Avgerinos, S. Anagnostopoulou, Ch. Tsigris, *Evolution of Medical Education in Ancient Greece*, „Chinese Medical Journal” CXXI/21 (2008), 2202–2206.
- Polański 1999: E. Polański, *Nowy słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji*, Warszawa 1999.
- Pouilloux 1960: J. Pouilloux, *Choix d'inscriptions grecques. Textes, traductions et notes*, Paris 1960.
- Reinhold 2002: M. Reinhold, *Studies in Classical History and Society*, Oxford 2002.
- Rocco 2009: G. Rocco, *Note sul santuario di Afrodite Pandamos e Pontia a Kos*, „Annuario della Scuola Archeologica di Atene” LXXXVII (2009), 599–612.
- Rocco, Livadiotti 2011: G. Rocco, M. Livadiotti, *The Agora of Kos: The Hellenistic and Roman Phases*, w: *The Agora in the Mediterranean from Homeric to Roman Times*, ed. A. Giannikouri, Athens 2011, 383–423.
- Salazar 2000: Ch.F. Salazar, *The Treatment of War Wounds in Graeco-Roman Antiquity*, Leiden–Boston–Köln 2000.
- Samama 2000–2001: É. Samama, *Asklepios, Hippocrates and their Followers: Some Aspects of Healing and Physicians in the Ancient World*, „Classica: Revista Brasileira de Estudos Clássicos” XIII–XIV (2000–2001), 301–314.
- Samama 2003: É. Samama, *Les médecins dans le monde grec: sources épigraphiques sur la naissance d'un corps médical*, Genève 2003.
- Samuel 1972: A.E. Samuel, *Greek and Roman Chronology. Calendars and Years in Classical Antiquity*, München 1972.
- Scrinzi 1898: A. Scrinzi, *La guerra di Lyttos del 220 av. Cr. e i trattati internazionali cretesi*, Venezia 1898.
- Segre 1993: M. Segre, *Iscrizioni di Cos*, Roma 1993.
- Shaw 1978: J.W. Shaw, *Excavations at Kommos (Crete) during 1977*, „Hesperia” XLVII/2 (1978), 111–154.
- Sherwin-White 1978: S.M. Sherwin-White, *Ancient Cos. An Historical Study from the Dorian Settlement to the Imperial Period*, Göttingen 1978.
- Sierra Martín 2015: C. Sierra Martín, *Onasandro o el buen médico griego*, „Faventia” XXXVII (2015), 19–34.
- Skandalidhis 2002: M.E. Σκανδαλίδης, *Τοπωνυμικά και ονοματικά της νήσου Κω*, Κως 2002.
- Skandalidhis 2013: M.E. Σκανδαλίδης, *Αιγαιοπελαγικά γλωσσολογικά μελετήματα. Δωδεκάνησα – Κυκλάδες – Εύβοια – Κρήτη – Κύπρος*, Ρόδος 2013.
- Spandaghos, Spandaghu, Trawlu 1996: Β. Σπανδάγος, Ρ. Σπανδάγου, Δ. Τραυλού, *Οι ιατροί και οι φαρμακολόγοι της αρχαίας Ελλάδας*, Αθήνα 1996.
- Spence, Kelly, Londey 2016: I. Spence, D. Kelly, P. Londey, *Conflict in Ancient Greece and Rome*, vol. II, Santa Barbara–Denver 2016.
- Sporn 2002: K. Sporn, *Heiligtümer und Kulte Kretas im klassischer und hellenistischer Zeit*, Heidelberg 2002.
- Stefanaki 2012: Β.Ε. Στεφανάκη, *Νομίσματα – Νομισματική Αιγαίου: Κως I*, Αθήνα 2012.
- Supady 2020: J. Supady, *Medycyna w czasach antycznych i średniowiecznych*, Tarnów 2020.
- Świderkówna 1982: A. Świderkówna (red.), *Słownik pisarzy antycznych*, Warszawa 1982.
- Tadajczyk 2014: K. Tadajczyk, *Status społeczno-prawny i odpowiedzialność lekarza w prawie rzymskim*, Łódź 2014.
- Thompson 2015: A. Thompson, *Ancient Greek Personal Names*, w: *A History of Ancient Greek: From the Beginnings to Late Antiquity*, vol. I, ed. A.-F. Christidis, Cambridge 2015, 677–692.
- Thomson 1946: G. Thomson, *The Greek Calendar*, „The Journal of Hellenic Studies” LXIII, (1946), 52–65.

- Turasiewicz 2005: R. Turasiewicz, *Pisma medyczne: Corpus Hippocraticum*, w: *Literatura Grecji starożytnej*, t. II, red. H. Podbielski, Lublin 2005, 491–504.
- Van Effenterre 1948: H. van Effenterre, *La Crète et le monde grec de Platon à Polybe*, Paris 1948.
- Vasilakis 2000: A.Th. Vasilakis, *The 147 Cities of Ancient Crete*, Herakleion 2000.
- Walbank 1957: F.W. Walbank, *A Historical Commentary on Polybius*, vol. I, Oxford 1957.
- Walbank 2008: F.W. Walbank, *Macedonia and the Greek Leagues*, w: *The Cambridge Ancient History*, vol. VII, part 1: The Hellenistic World, eds. F.W. Walbank, A.E. Astin, M.W. Frederiksen, R.M. Ogilvie, Cambridge 2008, 446–511.
- Wells 1998: L. Wells, *The Greek Language of Healing from Homer to New Testament Times*, Berlin–New York 1998.
- Willetts 1955: R.F. Willetts, *Aristocratic Society in Ancient Crete*, London 1955.
- Wojciechowski 2015: M. Wojciechowski, *Inskrypcje z Epidauru i inne greckie opisy uzdrowień*, Olsztyn 2015.

HERMIAS OF KOS, THE PHYSICIAN, IN THE LIGHT OF EPIGRAPHIC SOURCES

Summary

Hermias, son of Emmenidas, was a distinguished physician of Koan origin who enjoyed great recognition throughout antiquity. Our knowledge of this physician is based solely on epigraphic sources. His name appears on six Hellenistic inscriptions, mostly found on the island of Kos. Among them, there are three Koan epigraphs (*IG XII 4, 1, 75; IG XII 4, 2, 432; IG XII 4, 2, 977*) which only mention the name of the physician. Three other inscriptions, which are copies of the resolutions of honour adopted by three Ancient Greek cities – Halikarnassos in Asia Minor (*IG XII 4, 1, 142*), Gortys and Knossos on the island of Crete (*IG XII 4, 1, 248; IG XII 4, 1, 247*) – are entirely devoted to this Koan physician. Hermias, son of Emmenidas, is the most epigraphically documented physician on the island of Kos.

All of the preserved inscriptions provide much essential information about Hermias' life and activities. The epigraphic data allow us to establish some indisputable facts. It must be taken for granted that Hermias, son of Emmenidas, (1) was born on the island of Kos; (2) lived in the second half of the 3rd century BCE; (3) was a physician by profession; (4) practised medicine on his native island; (5) worked for five years in Gortys (Crete) as a public doctor; (6) probably came from a wealthy, aristocratic family; (7) occupied a high social position due to his origin and profession.